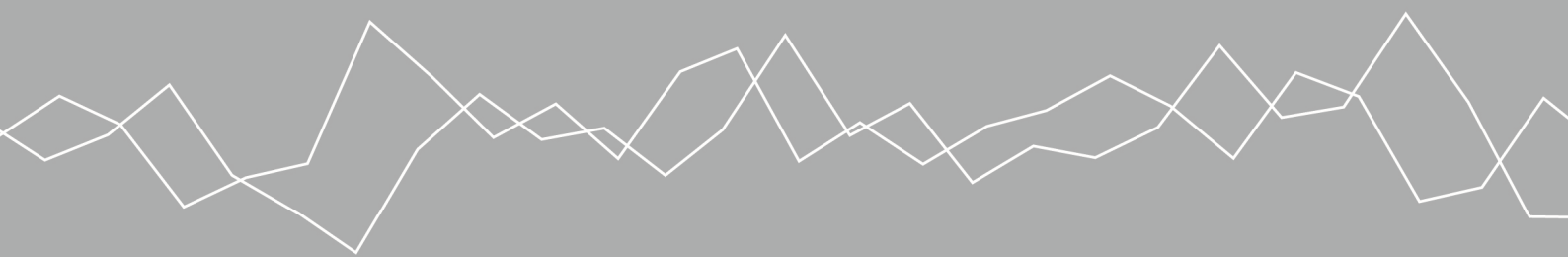

Economische kerngegevens Nederlandse film

Amsterdam, september 2012
In opdracht van Filmproducenten Nederland, NVB, NVF en het Filmfonds

Economische kerngegevens Nederlandse film

Quickscan

Caroline Berden
Jarst Weda
Rob van der Noll

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2012-74

ISBN 978-90-6733-667-3

Copyright © 2012 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Samenvatting

- Dit rapport beschrijft het economische belang van de Nederlandse filmsector aan de hand van een selectie van relevante kengetallen.
- In de pre-productie, productie, post-productie, distributie en vertoning van films zijn ruim 8.000 Nederlandse **bedrijven** actief. Ze verschaffen **werkgelegenheid** aan ongeveer 20.000 personen. Dit is exclusief **onbetaalde krachten**, waarvan er in de Nederlandse filmsector internationaal vergeleken veel werken. Bij filmproductie en facilitaire activiteiten is een trend waarneembaar naar een groter aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers).
- Er was in 2011 107 miljoen euro gemoed met de productie van Nederlandse speelfilms en overige filmproducties die in dat jaar zijn uitgebracht en uitgekomen. Het merendeel van deze producties kwam tot stand met steun van het Nederlands Filmfonds. In vijf jaar tijd is het Nederlandse **productievolume** met circa 50 % gestegen.
- Ongeveer één derde van de productiekosten van Filmfondsproducties wordt **gefinancierd** door het Nederlands Filmfonds. Nog eens 20 procent komt van andere (semi)publieke Nederlandse investeerders, zoals andere fondsen, de overheid en omroepen. Ongeveer 30 procent van de financiering van Filmfondsproducties komt van binnenlandse private investeerders, de rest komt van buitenlandse investeerders.
- Het aandeel van de Nederlandse film in het totaal van de filmreleases in Nederland is in de afgelopen 20 jaar bijna verdubbeld. De 46 Nederlandse **filmproducties** die in 2011 in bioscopen en filmtheaters werden vertoond, waren goed voor een marktaandeel van 22 % van het aantal bioscoopbezoeken. Tussen 1991 en 2011 verdubbelde ook het **bioscoopbezoek**, van 15 naar 30 miljoen. Uit statistische analyse blijkt dat er een **positief verband** bestaat tussen vertoning van nationale films en de hoogte van het totale bioscoopbezoek.
- In de afgelopen tien jaar werden 10.000 bioscoopstoelen en 125 schermen bijgeplaatst, een **capaciteitstoename** van respectievelijk 10 en 20 procent. Naast deze uitbreidingsinvesteringen, die naar schatting 100 miljoen euro bedroegen, **investeerden** bioscoopexploitanten en distributeurs onder meer in digitale bioscoopvertoning. Via het digitaliseringsproject *Cinema Digitaal* werd in twee jaar tijd 55 miljoen euro geïnvesteerd.
- Nederlandse filmproducties brachten in 2011 ten minste 90 miljoen euro op. Iets meer dan de helft van de **omzet** komt uit vertoning in bioscopen en filmtheaters. In de afgelopen vier jaar is de bioscoopomzet van Nederlandse films met 80 procent gestegen. Het aandeel van Nederlandse filmproducties in de bruto recette is in 10 jaar tijd verdubbeld.
- De Nederlandse film- en televisiesector heeft een **toegevoegde waarde** van circa € 845 miljoen, waarvan € 100 miljoen voor bioscopen en € 745 miljoen voor productie, facilitaire activiteiten en distributie.

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond en onderzoeksvraag.....	1
1.2 Onderzoeksaanpak.....	1
1.3 Waardeketen.....	2
1.4 Leeswijzer	4
2 Aanbodzijde	5
2.1 Aantal bedrijven.....	5
2.2 Werkgelegenheid.....	7
2.3 Productie.....	11
2.4 Capaciteit en investeringen	13
2.5 Productievolume en financiering.....	14
3 Vraagzijde	19
3.1 Afzet	19
3.2 Omzet.....	23
3.3 Toegevoegde waarde.....	26
Literatuur	31
Bijlage A Achtergrondinformatie	33
Bijlage A.1 Specificatie omzetberekening	33
Bijlage A.2 Relatie tussen filmaanbod en -bezoek.....	34

1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de context van het onderzoek, de centrale vraagstelling en de uitwerking ervan. Verder komt de afbakening van de filmsector aan bod, bestaande uit primaire (directe) en secundaire (indirecte) activiteiten.

1.1 Achtergrond en onderzoeksvraag

De financiering van de Nederlandse film staat onder druk. De cultuursector is getroffen door bezuinigingen en de productie van films is hierop geen uitzondering. Subsidiegelden nemen af en die politieke realiteit kan vanaf september 2012, als gevolg van de Tweede Kamerverkiezingen, nog verder gaan verschuiven. De levensvatbaarheid van de Nederlandse film kan hierdoor in gevaar komen en daardoor de bijdrage die de Nederlandse film levert aan de economie en de culturele welvaart.

Tegen deze achtergrond hebben brancheorganisaties Filmproducenten Nederland (FPN), de Nederlandse Vereniging van Filmdistributeurs (NVF), de Nederlandse vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB) en het Nederlands Filmfonds SEO Economisch Onderzoek gevraagd om een inventarisatie te maken van de belangrijkste economische kengetallen over de Nederlandse film. De centrale vraagstelling is:

Wat is het economische belang van de Nederlandse filmsector?

Het onderzoek is uitgevoerd in de eerste 3 weken van september. Vanwege de urgentie en korte doorlooptijd van het onderzoek is de inventarisatie beperkt gebleven tot een *quickscan* van economische kerngegevens. In overleg met de opdrachtgevers is de volgende selectie van onderwerpen gemaakt:

- Aantal bedrijven;
- Werkgelegenheid;
- Productie (aantal Nederlandse filmproducties);
- Capaciteit van bioscopen en filmtheaters (stoelen en schermen);
- Productievolume;
- Publieke en private investeringen in de Nederlandse film;
- Consumptie (afzet en omzet);
- Toegevoegde waarde.

Deze cijfers worden zoveel mogelijk voor de afzonderlijke schakels en activiteiten in de bedrijfskolom in kaart gebracht (zie verder paragraaf 1.3).

1.2 Onderzoeksaanpak

In deze *quickscan* wordt uitsluitend gebruik gemaakt van bestaand cijfermateriaal, aangevuld met informatie die op verzoek is aangeleverd door de sector zelf. Vanwege deze opzet worden de

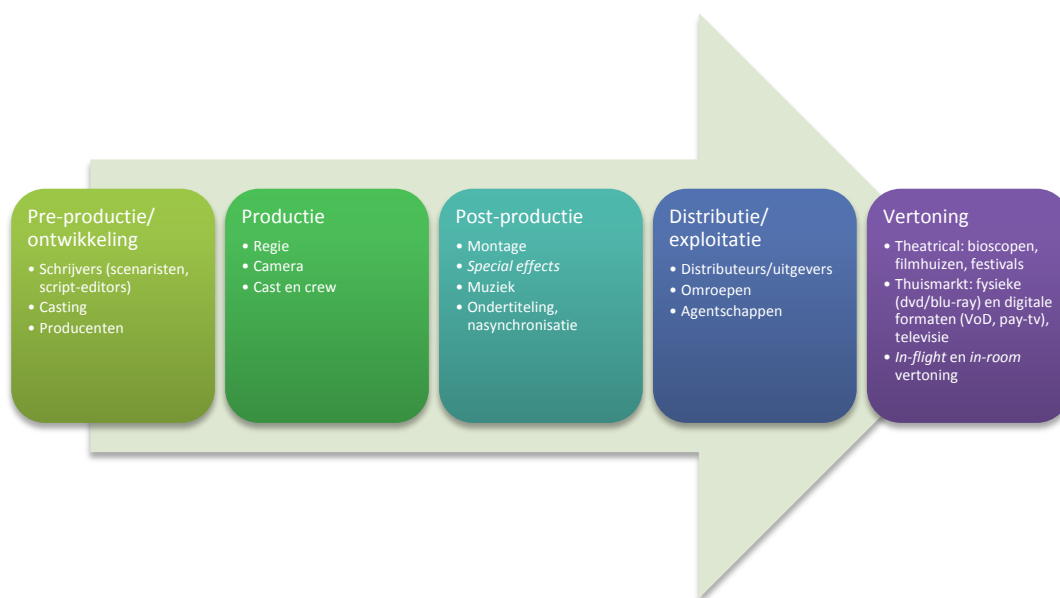
reikwijdte van het onderzoek en de mate waarin gedetailleerde opsplitsingen mogelijk zijn, begrensd door de (publieke) beschikbaarheid van gegevens.

De herkomst van gebruikte data staat vermeld in de bronvermelding onder de gepresenteerde tabellen en figuren en in voetnoten. Ook wordt melding gemaakt indien cijfers het resultaat zijn van schattingen op basis van aannames. De literatuurlijst aan het einde van het rapport geeft een overzicht van de publicaties waar in de tekst naar verwezen wordt.

1.3 Waardeketen

Om de economische bijdrage van de filmsector te inventariseren, is het nodig om een afbakening van de bedrijfstak te maken. Bedrijven die zich (vrijwel) uitsluitend met productie (inclusief pre- en post-productie), distributie of vertoning van (speel)films bezighouden, worden tot de *primaire* of *directe* sectoren gerekend. Over welke activiteiten hiertoe behoren bestaat veel consensus, getuige de grote overlap tussen de geraadpleegde bronnen:

Figuur 1.1 Direct betrokkenen bij filmproducties

Bron: Oxford Economics (2010, p. 13); Vinck & Lindmark (2012, p. 44); Wils & Ziegelaar (2005, p. 20);
Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Merk op dat de waardeketen in Figuur 1.1 ten dienste staat van het inventariseren van de economische actoren en geen rekening houdt met feit dat sommige actoren in meerdere schakels actief zijn.

Tot de *indirecte* of *secundaire* schakels bij filmproductie horen onder meer **toeleveranciers** (o.a. cateraars en transportbedrijven), **industrie** (o.a. apparatuur en computers), **zakelijke dienstverlening** (o.a. advertenties, *merchandise*, technologie spin-offs¹ en juristen) en **instellingen** (Filmmuseum EYE, Binger, het Nederlands Instituut voor Animatiefilm en het Filmfonds). De

¹ Bijvoorbeeld games en mobiele applicaties.

secundaire schakels worden niet beschreven in economische kengetallen omdat er onvoldoende informatie is om hun activiteiten (en daarmee hun omzet, werkgelegenheid, toegevoegde waarde, e.d.) toe te schrijven aan Nederlandse filmproducties.

Een logische vervolgstap om de sectorafbakening praktisch uitvoerbaar te maken voor de dataverzameling, is de sectorale indeling die in de verschillende statistische bestanden worden gehanteerd, bijvoorbeeld door CBS, LISA en Eurostat. Er zijn twee voorname redenen om statistische bestanden, en daarmee de sectorale indeling die zij hanteren, leidend te laten zijn. Ten eerste waarborgt het gebruik van statistische bestanden dat cijfers op consistente wijze worden verzameld, zodat er geen dubbeltellingen optreden tussen (deel)sectoren en de cijfers in hoge mate vergelijkbaar zijn door de jaren heen. Dit laatste is essentieel voor het duiden van trends in bijvoorbeeld werkgelegenheid. Ten tweede zijn sectorclassificaties vaak internationaal geharmoniseerd, zodat bijvoorbeeld CBS-cijfers (SBI-classificatie) vergelijkbaar zijn met Eurostatcijfers (NACE-classificatie).² Dit staat vergelijkingen tussen landen toe.

Binnen de sectorclassificaties SBI/NACE wordt film ondergebracht bij code 59.1 ‘Productie en distributie van films en televisieprogramma’s’. Daarbinnen worden 4 deelsectoren onderscheiden: productie, facilitaire activiteiten, distributie en vertoning (bioscopen). Aldus ziet de sectorstructuur er als volgt uit:

Tabel 1.1 De filmsector conform SBI/NACE (maximaal 5 digits)

Code	Omschrijving	Toelichting	Incl. tv?
59.11.1	Productie van films	Exclusief acteurs en regisseurs (90.01.1) en producenten van podiumkunsten (90.01.2)	Nee
59.12	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie	Onder meer ondertiteling, nasynchronisatie, montage, animaties, <i>special effects</i> , cameramensen, adviseurs, geluids-, beeld- en lichttechnici en verhuur van geluids- en lichtapparaten	Ja
59.13	Distributie van films en televisieproducties	Exclusief verhuur van (video)films aan particulieren, videotheken (77.22)	Ja
59.14	Bioscopen	Inclusief filmhuizen, autobioscopen en reisbioscopen	Nee

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van <http://bit.ly/S3wh1F> (SBI) en <http://bit.ly/QOZptj> (NACE)

Naast (speel)films omvat sectorcode 59.11.1 ook films ten behoeve van reclaimedoeleinden³, maar geen televisiefilms.⁴ Bij facilitaire activiteiten en distributie is het niet mogelijk om film en televisie van elkaar te onderscheiden. Cijfers over deze deelsectoren omvatten naast filmproducties dus ook televisieproducties. Voorts hebben *facilitaire activiteiten* betrekking op post-productie⁵, cameramensen en technici op de filmset. Deze categorie moet niet worden verward met facilitaire bedrijven zoals cateraars en logistieke dienstverleners.

² CBS rapporteert conform de Standaard Bedrijfsindeling (SBI 2008), die is gebaseerd op NACE. Ook andere EU-landen rapporteren op basis van een van NACE afgeleide classificatie. Zie ook: <http://bit.ly/PWnEqj>.

³ De SBI-codeomschrijving verstrekt geen nadere informatie over wat “(video)filmproducties ten behoeve van reclaimedoeleinden” inhouden. Het is onduidelijk of hier ook televisiecommercials mee worden bedoeld, aangezien bij productie van televisieprogramma’s (sectorcode 59.11.2) expliciet melding wordt gemaakt van (televisie)reclame. Vermoedelijk hebben de “(video)filmproducties ten behoeve van reclaimedoeleinden” in sectorcode 59.11.1 betrekking op bedrijfs- en voorlichtingsfilms (opdrachtfilms), hoewel navraag bij het CBS en de Kamer van Koophandel hierover geen uitsluitsel geeft.

⁴ Televisiefilms vallen onder sectorcode 59.11.2, ‘Productie van televisieprogramma’s’.

⁵ In NACE Rev. 2 wordt code 59.12 dan ook omschreven als *post-production activities*.

Ten opzichte van de waardeketen in Figuur 1.1 ontbreken de volgende activiteiten in de omschrijvingen⁶ van codes 59.11 tot en met 59.14:

- Pre-productie/ontwikkeling
 - Schrijvers (scenaristen/script-editors)
 - Casting
- Productie
 - Cast: acteurs en regisseurs⁷
 - Locatie en decor
- Post-productie
 - Filmmuziek
- Distributie/exploitatie
 - Agentschappen
- Vertoning
 - Festivals
 - *In-flight* en *in-room* vertoning

Werkgelegenheid in deze schakels is via een uitvraag door Filmproducenten Nederland in kaart gebracht.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk twee geeft een overzicht van de economische kerncijfers over de *aanbodzijde* van de filmindustrie. Hiertoe behoren bedrijven en werkgelegenheid, het aantal filmproducties, capaciteit, productievolume en financiering van filmproducties. In hoofdstuk drie komen kengetallen over de *vraagzijde* aan de orde, te weten bezoekersaantallen (afzet), omzet en toegevoegde waarde.

⁶ Vaak vermeldt de SBI- of NACE-toelichting een niet-uitputtende lijst van voorbeelden van activiteiten die binnen een code vallen. Het is derhalve niet uitgesloten dat sommige van de niet-genoemde beroepen alsnog binnen een SBI-/NACE-code vallen. Door de in de opsomming genoemde activiteiten separaat te inventariseren, kunnen derhalve dubbelstellingen optreden. Afgezien activiteiten die in de codeomschrijving expliciet worden uitgesloten (in het bijzonder acteurs en regisseurs) gaat dit echter om disciplines van relatief beperkte omvang. Hierdoor treedt naar verwachting geen significante overschatting van economische kengetallen op.

⁷ Deze vallen volgens opgave binnen SBI-code 90.01.1 'Beoefening van podiumkunst'. Echter, hier vallen ook tal van niet-filmberoepen onder, zoals theater, muziek, zang en dans en presentatoren. Daarmee is de SBI-code te breed om een accurate inschatting te geven van het aantal filmacteurs en -regisseurs.

2 Aanbodzijde

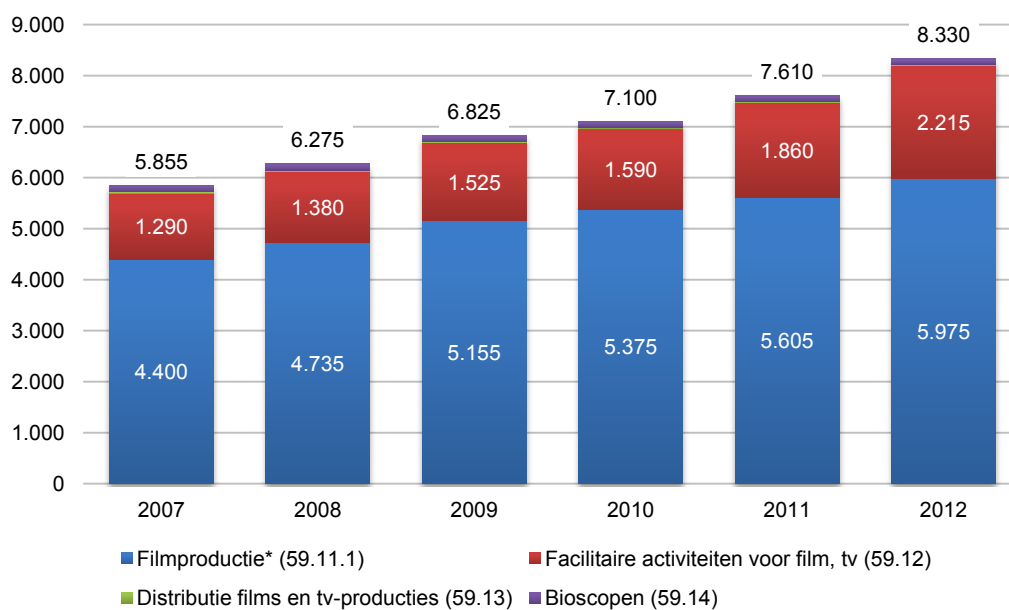
Hoeveel Nederlandse bedrijven houden zich bezig met filmproducties en hoeveel werkgelegenheid levert dit op? Dit hoofdstuk inventariseert de economische kerncijfers over de totstandkoming van Nederlandse filmproducties, waaronder de productiefactoren arbeid en kapitaal en het aantal filmproducties dat hieruit voortvloeit.

2.1 Aantal bedrijven

Volgens het CBS zijn er ruim 8.000 Nederlandse bedrijven die zich (in hoofdzaak) bezighouden met productie van, toelevering aan, distributie van en vertoning van films (Figuur 2.1). Merk op dat sommige sectoren waarover het CBS rapporteert ook televisiewerkzaamheden omvatten.⁸ Dit gaat in het bijzonder om facilitaire activiteiten en distributeurs.

Driekwart van de bedrijven houdt zich bezig met filmproductie (uitgezonderd televisiefilms). Daarnaast zijn er 2.200 bedrijven die facilitaire activiteiten verzorgen, bijvoorbeeld ondertiteling, nasynchronisatie, montage, cameramensen, adviseurs, geluids-, beeld- en lichttechnici en de verhuur van geluids- en lichtapparaten. Het aantal distributeurs (30) en bioscopen (110) is in verhouding tot het totale bedrijfsaantal bescheiden.⁹

Figuur 2.1 Stijgend aantal bedrijven in de Nederlandse filmsector

Bron: CBS *Statline*; * = Inclusief filmproducties t.b.v. reclamedoeleinden, exclusief televisiefilms

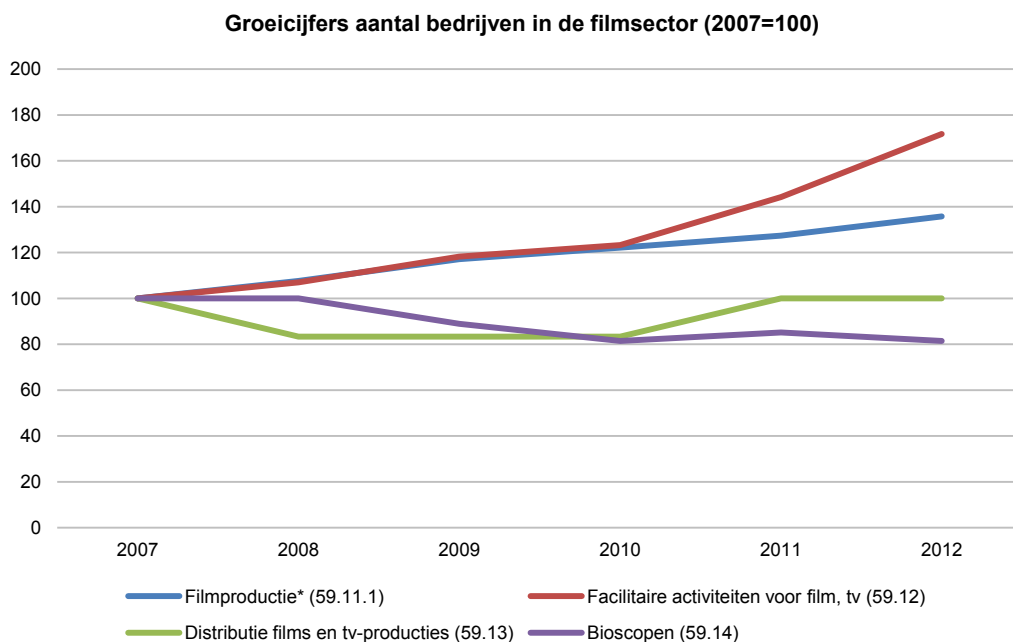
⁸ CBS rapporteert conform de Standaard Bedrijfsindeling (SBI), versie 2008. De mate van detail in CBS-cijfers is begrensd door het aantal uitsplitsingen in SBI-codes. Zie ook Tabel 1.1.

⁹ Het CBS publiceert het aantal zelfstandige ondernemingen. Een bedrijf kan dus meerdere vestigingen omvatten, maar ook meer dan één juridische eenheid.

Vooral binnen filmproductie en facilitaire activiteiten is sprake van (sterke) groei van het aantal bedrijven, zoals afgebeeld in Figuur 2.2. Deze ontwikkeling blijkt echter vooral te verklaren uit de trend naar een groter aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers). Figuur 2.3 maakt duidelijk dat de groei van het aantal bedrijven in productie en facilitaire activiteiten vrijwel volledig is toe te schrijven aan bedrijven met één werkzame persoon. Dit verschijnsel is zichtbaar in vrijwel alle vormen van zakelijke dienstverlening, zoals weergegeven met de zwarte lijnen in Figuur 2.3.¹⁰

Inmiddels bestaat circa 90 % van het bedrijvenbestand in de schakels productie en facilitaire activiteiten uit zzp'ers (Figuur 2.4). Het betrekkelijk grote aantal eenmanszaken onder bioscopen (45 % van het totaal aantal bedrijven) is deels te verklaren uit filmhuizen buiten de grote steden, waar naast 1 werkzame persoon (lees: betaalde baan) doorgaans meerdere vrijwilligers actief zijn.

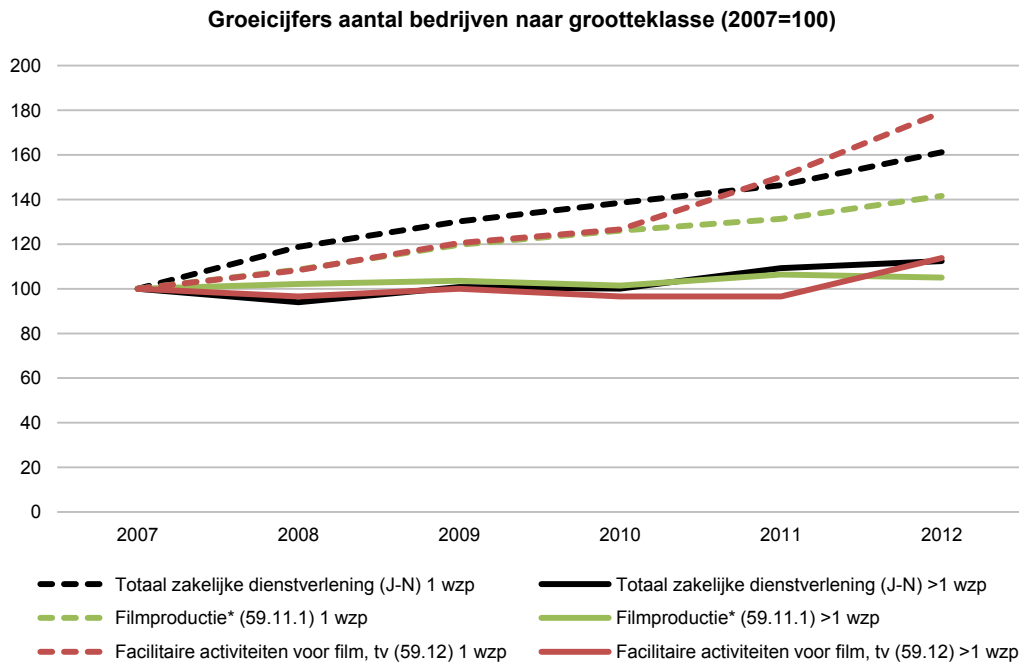
Figuur 2.2 Groei van het aantal bedrijven vooral bij productie en facilitaire activiteiten

Bron: CBS *Statline*; * = Inclusief filmproducties t.b.v. reclamedoeleinden, exclusief televisiefilms

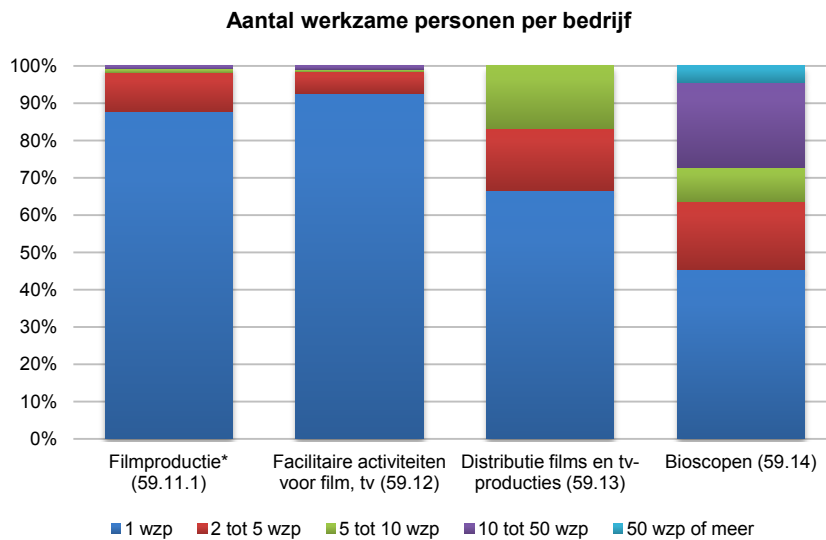
¹⁰ Zie ook Berden, Dosker, Risseuw, & Willebrands (2010). De zakelijke dienstverlening in Figuur 2.3 bestaat uit informatie en communicatie (J), financiële instellingen (K), verhuur en handel van onroerend goed (L), specialistische zakelijke diensten (M) en verhuur en overige zakelijke diensten (N).

Figuur 2.3 Vooral groei van het aantal bedrijven met één werkzame persoon

Bron: CBS Statline; * = Inclusief filmproducties t.b.v. reclamedoeleinden, exclusief televisiefilms

Figuur 2.4 Filmproductie en facilitaire activiteiten kenmerken zich door kleinschaligheid (2012)

Bron: CBS Statline; * = Inclusief filmproducties t.b.v. reclamedoeleinden, exclusief televisiefilms

2.2 Werkgelegenheid

Tabel 2.1 toont nationale werkgelegenheidscijfers uitgedrukt in aantal banen en, waar mogelijk, in het arbeidsvolume oftewel het aantal voltijdsequivalenten (fte's). Het grootste deel van het aantal banen (circa 70 %) is in kaart gebracht via LISA-data, die alleen het aantal werkzame personen

(lees: betaalde banen) bevatten.¹¹ Hiertoe behoren naast werknemers onder andere zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) en uitzendkrachten.¹² De overige beroepen zijn los geïnventariseerd. Eventuele aannames bij de geschatte cijfers, in de tabel voorafgegaan door een plusminusteken, staan toegelicht in voetnoten.

In totaal zijn naar schatting 20.000 personen werkzaam binnen de sector film, waarbij nogmaals aangetekend dat dit *exclusief* productie van televisiefilms maar *inclusief* filmproducties ten behoeve van reclamedoeleinden is, en dat werkgelegenheid bij facilitaire activiteiten en distributie ook personen omvat die zich met televisieproducties bezighouden. Daar staat tegenover dat van andere filmgerelateerde beroepen, in het bijzonder acteurs, scenaristen en bioscoop personeel, een deel van de werkgelegenheid niet in kaart kan worden gebracht. Het totaal van 20.000 banen is dus aan zowel onderschatting als overschatting onderhevig.

Driekwart van het aantal banen heeft betrekking op productie, inclusief pre-productie en facilitaire activiteiten. Merk op dat onbetaalde krachten zoals vrijwilligers en stagiairs niet zijn meegeteld in Tabel 2.1.

¹¹ Er is op basis van LISA-cijfers een *schatting* van het aantal fte gemaakt met behulp van gegevens uit Eurostat over het arbeidsvolume in de deelsectoren (zie verder Tabel 2.3). Dit kan echter niet voor filmproductie (SBI-code 59.11.1) aangezien Eurostat niet op dergelijk detailniveau rapporteert.

¹² LISA definieert een *werkzaam persoon* als een “[a]rbeidskracht die beroepsmatig (een) betaalde activiteit(en) verricht op of vanuit de vestiging: meewerkende ondernemer/eigenaar (directeur, bedrijfshoofd), meewerkend gezinslid, zelfstandig beroepsbeoefenaar, werknemer, uitzendkracht” (LISA, 2011, p. 15).

Tabel 2.1 Werkgelegenheid in de Nederlandse filmsector (2011, afgerond op veelvoud van 5)

	Aantal banen	Aantal fte	Bron
Productie (incl. pre-productie)			
Filmproductie (59.11.1)	9.035		LISA
Acteurs	±420 ¹³	±160	Opgaaf ACT
Regisseurs	±1.000		Opgaaf Dutch Directors Guild
Art directors	±50		Opgaaf marktpartijen
Stunts	?	±20	Opgaaf marktpartijen
Locatiescouts en –managers	±70		Opgaaf NAL
Scenarioschrijvers	±370 ¹⁴		Opgaaf CEDAR/LIRA
Facilitaire activiteiten (post-)productie			
Facilitaire activiteiten voor film, tv (59.12)	5.160	±4.435 ¹¹	LISA
Filmmuziek	?		
Distributie/exploitatie			
Distributie films en tv-producties (59.13)	410	±360 ¹¹	LISA
Agentschappen, aangesloten NAA ¹⁵	±40		Opgaaf NAA
Vertoning			
Bioscopen (59.14)	3.290 ¹⁶	±1.515 ¹¹	LISA
Festivals:			
Nederlands Film Festival	95 ¹⁷	25	Opgaaf NFF
IFFR Rotterdam	25 ¹⁸	25	Jaarverslag IFFR 2011-2012
IDFA	25	25	Opgaaf IDFA
Cinekid	15	15 ¹⁹	Opgaaf Cinekid
Totaal	±20.000		

Naast de 20.000 mensen die in de filmproductie werken, facilitaire activiteiten verzorgen of zich met distributie of vertoning bezighouden, bieden filminstellingen aan nog eens 150 fte emplooi (Tabel 2.2).

Tabel 2.2 Werkgelegenheid bij filminstellingen (2011, afgerond op veelvoud van 5)

	Aantal fte	Bron
Filmmuseum EYE	120	Opgaaf EYE
Binger Filmlab	5	Opgaaf Binger
Nederlands Instituut voor Animatiefilm	5	Opgaaf NIAf
Filmfonds	20	Opgaaf Filmfonds
Totaal	150	

¹³ Aangesloten bij ACT en in 2011 gespeeld in een bioscoop- en/of televisiefilm. Onbekend is hoe groot de dekkingsgraad van ACT is, en daarmee de mogelijke onderschatting van het aantal acteurs.

¹⁴ Aangesloten bij Netwerk Scenarioschrijvers. Onbekend is hoe groot de dekkingsgraad van Netwerk Scenarioschrijvers is, en daarmee de mogelijke onderschatting van het aantal scenaristen.

¹⁵ Merk op dat veel agenten ook acteurs voor film en theater en presentatoren vertegenwoordigen. Het aantal banen is dus niet volledig toe te schrijven aan de Nederlandse filmsector.

¹⁶ Dit aantal is vermoedelijk exclusief oproepkrachten jonger dan 21 jaar, in het bijzonder diegenen met een nul-urencontract. Op basis van het aantal aangeslotenen bij het Bedrijfstakpensioenfonds voor het Film- en Bioscoopbedrijf schat de NVB het totaal aantal bioscoopbanen op 7.000 tot 8.000.

¹⁷ Exclusief 430 vrijwilligers en stagiairs.

¹⁸ Exclusief vrijwilligers (820 personen) en overige werknemers (13 personen).

¹⁹ Inclusief freelancers die langer dan een maand in dienst zijn.

Eurostat geeft aanvullende details over werkgelegenheid in de Nederlandse filmsector, zij het dat hun meest recente peiljaar 2009 is. Tabel 2.3 maakt duidelijk dat de gemiddelde werknemer in de sector ongeveer 30 uur per week werkt, oftewel een deeltijdfactor²⁰ van 0,75. Met name bij bioscopen werken veel parttimers.

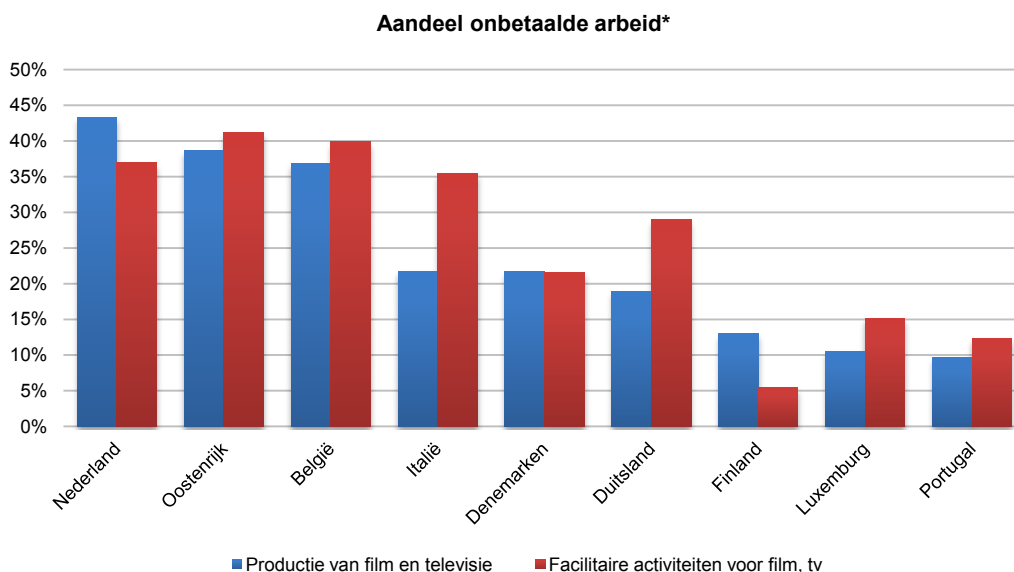
Tabel 2.3 Deeltijdfactor en inzet van onbetaalde arbeid (2009)

	Deeltijdfactor	Aandeel onbetaalde arbeid*
Productie van film en televisie	0,82	43%
Facilitaire activiteiten voor film, tv	0,86	37%
Distributie films en tv-producties	0,88	3%
Bioscopen	0,46	1%
Totaal	0,74	34%

Bron: Eurostat Structural Business Statistics; * = Als percentage van het totaal aantal werknemers

Ongeveer 40 procent van de werkzame personen bij productie van films en tv-programma's en bij facilitaire activiteiten is onbezoldigd. Dit zijn bijvoorbeeld vrijwilligers en stagiairs. Vergeleken met andere landen waarover Eurostat deze cijfers publiceert, is het Nederlandse aandeel onbetaalde arbeidskrachten hoog, zie Figuur 2.5.

Figuur 2.5 Nederlandse audiovisuele sector heeft internationaal gezien een hoog aandeel onbetaalde arbeidskrachten (2009)

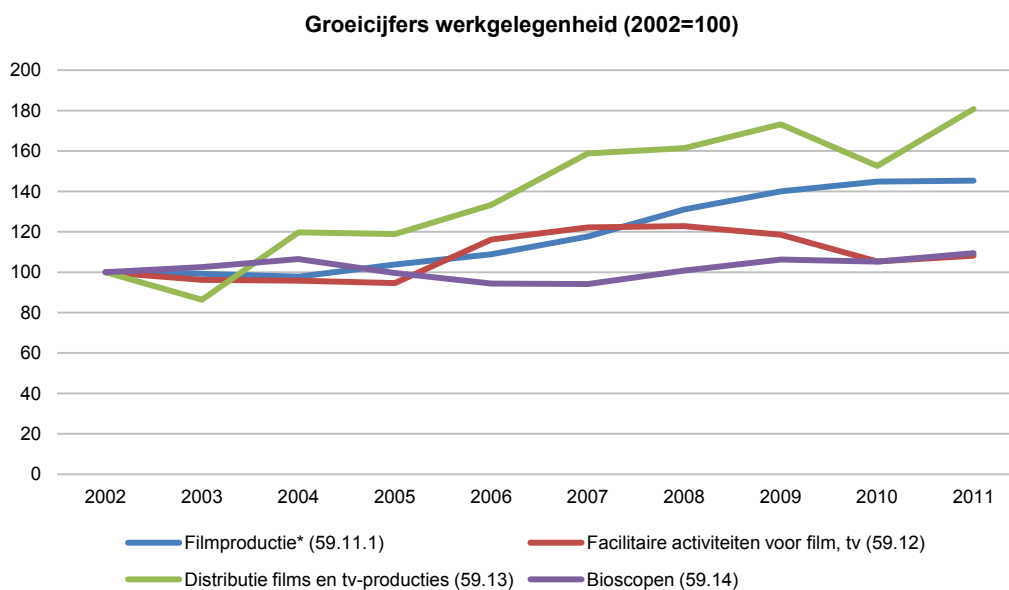
Bron: Eurostat Structural Business Statistics; * = Als percentage van het totaal aantal werknemers

In de afgelopen tien jaar nam het aantal banen in de filmsector met ongeveer een kwart toe. Vooral met filmproductie en -distributie zijn tegenwoordig (veel) meer banen gemoeid dan tien jaar geleden (Figuur 2.6), waarbij nogmaals aangetekend dat LISA alleen het aantal werkzame personen rapporteert. Het is derhalve niet vast te stellen in hoeverre de toename van het aantal

²⁰ Berekend als het aantal werknemers in voltijdsequivalenten (fte) gedeeld door het aantal werkzame personen.

banen het gevolg is van een groter aantal kleinere contracten (lees: meer parttimers ten koste van het aantal fulltimers).²¹ Het aantal werkzame personen bij bioscopen bleef redelijk constant, terwijl de werkgelegenheid bij facilitaire activiteiten – ondanks het toegenomen aantal bedrijven (zie paragraaf 2.1) – neergang vertoont. Dit kan deels verklaard worden uit de verplaatsing van post-productieactiviteiten naar het buitenland (zogenoeten *offshoring*) als gevolg van fiscale voordelen aldaar. Paragraaf 2.5 gaat dieper in op buitenlandse *tax shelters*.

Figuur 2.6 Sterkste groei van het aantal banen bij filmproductie en -distributie

Bron: LISA 2002-2011; * = Inclusief filmproducties t.b.v. reclamedoeleinden, exclusief televisiefilms

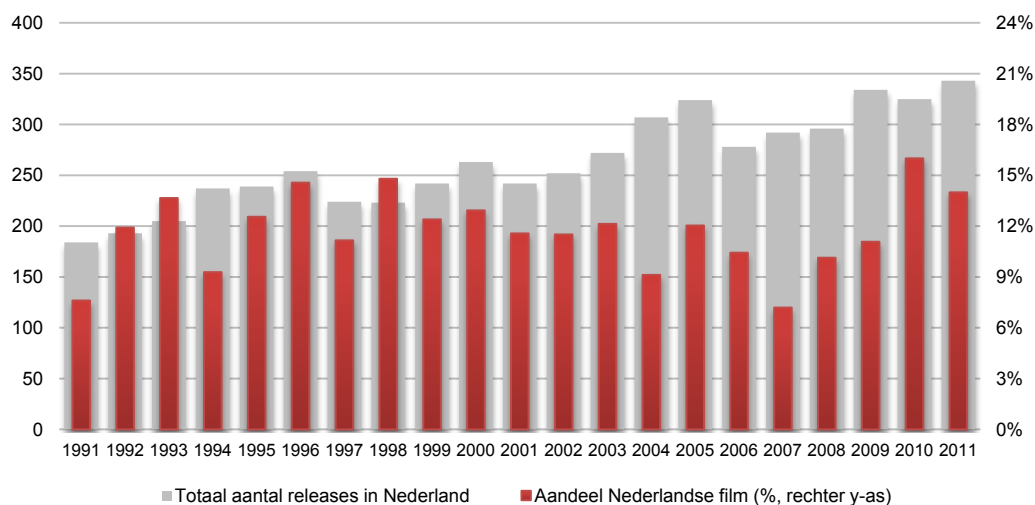
2.3 Productie

Het aandeel Nederlandse films inclusief coproducties, als percentage van het totaal aantal uitgebrachte films, nam toe van 8 % in 1991 tot 14 % in 2011 (zie Figuur 2.7). Wel blijkt dat het percentage van jaar tot jaar fluctueert. Tussen 1991 en 2011 bereikte het aandeel Nederlandse films in het totaal aantal *releases* in 2007 zijn laagste punt met 7 %. Belangrijkste oorzaak hiervan is de overgang die in dat jaar plaatsvond van de CV-regeling, die van 2000 tot 2007 van kracht was, naar de Suppletiereregeling.²² Dit leidde tot een reservoir van filmprojecten die in afwachting waren van de nieuwe overheidsmaatregel. Met invoering van de Suppletiereregeling kwam de filmproductie (versneld) weer op gang, met als gevolg een forse toename van het aantal Nederlandse *releases* in daaropvolgende jaren.

²¹ Eurostat, de bron voor de deeltijdfactor in Tabel 2.3, biedt geen soelaas: het geeft alleen data over 2008 en 2009, zodat een eventuele trend naar kleinere contracten niet zichtbaar kan worden gemaakt.

²² De CV-maatregel bood een investeringsaftrek voor particulieren indien zij vermogen verschafften aan een zogeheten film-cv. De Suppletiereregeling gaat daarentegen uit van het *matching*-principe, waarbij voor het restant van het productiebudget subsidie wordt verstrekt indien voor een vastgesteld gedeelte van het budget reeds andere financiering is gevonden.

Figuur 2.7 Aandeel Nederlandse films in aantal filmreleases sinds 2007 in de lift

Bron: Jaarverslagen NVB/NVF 2001 t/m 2012

In 2011 zijn er 37 speelfilms en 20 documentaires uitgebracht (zie Tabel 2.4). Van de 37 speelfilms ontvingen 31 subsidie van het Filmfonds, bij de documentaires ontvingen 18 van de 20 subsidie van het Filmfonds. Het deel van de speelfilms dat een subsidie ontving is toegenomen, van 65 % in 2007 tot 84 % in 2011.²³ Daarnaast zijn er in 2011 met Filmfondssubsidie 46 andere producties (animatiefilms, korte en experimentele films) gerealiseerd. Ter vergelijking, in 2007 financierde Filmfonds 37 andere producties.

In 2011 telt het aantal uitgebrachte speelfilms 11 producties meer dan in 2007. Het aandeel speelfilms waarin Nederland wat betreft financiering een meerderheidsbelang heeft, is in die periode echter afgenomen. Was in 2008 nog 88 % een *majority* (co)productie, in 2011 is dat nog 73 %.²⁴ Ook is het aantal speelfilms in 2011 iets teruggelopen ten opzichte van 2009 en 2010 toen er 42 speelfilms werden uitgebracht. Het aantal uitgebrachte documentaires laat vanaf 2007 een stijgende lijn zien. In 2011 is dit aantal meer dan verdubbeld ten opzichte van 2007.

²³ Aandeel Filmfonds gesubsidieerde speelfilms: in 2007 $(14 + 3)/26 = 65\%$ en in 2011 $(23 + 8)/37 = 84\%$

²⁴ Aandeel *majority* (co)productie speelfilms: in 2008 $(20 + 8)/32 = 88\%$ en in 2011 $(23 + 4)/37 = 73\%$

Tabel 2.4 Het aantal films met Filmfondsondersteuning nam toe tussen 2007-2011

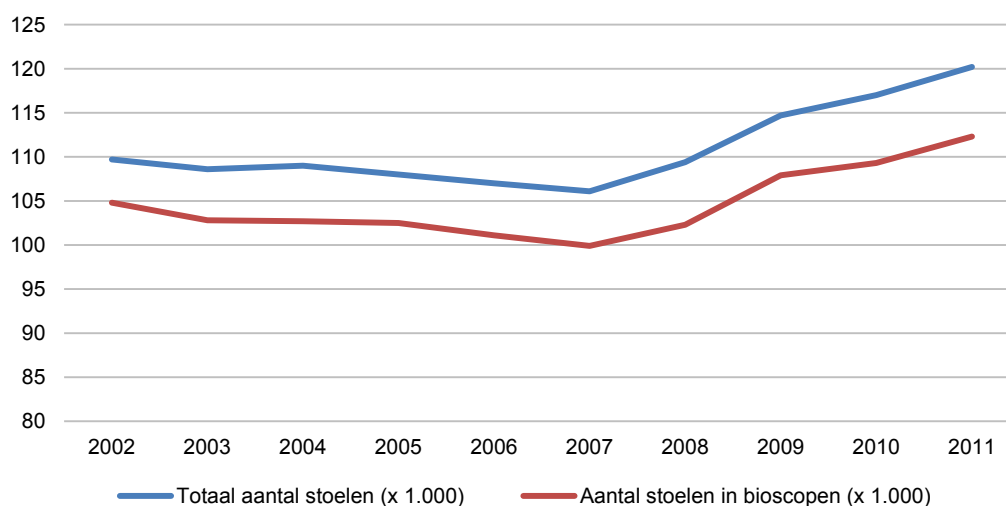
	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Speelfilms uitgebracht, waarvan:</i>	26	32	42	42	37
Filmfonds <i>majority</i> (co)productie	14	20	26	28	23
Filmfonds <i>minority</i> (co)productie	3	4	7	7	8
Niet-Filmfonds <i>majority</i> (co)productie	8	8	8	6	4
Niet-Filmfonds <i>minority</i> (co)productie	1	0	1	1	2
<i>Documentaires uitgebracht, waarvan:</i>	8	17	11	19	20
Filmfonds <i>majority</i> (co)productie	8	15	7	13	17
Filmfonds <i>minority</i> (co)productie	0	0	0	2	1
Niet-Filmfonds productie	0	2	4	4	2
Uitgekomen korte films*	15	12	10	12	10
Uitgekomen animatiefilms*	3	5	7	15	10
Uitgekomen experimentele films*	18	18	24	10	26
Totaal aantal Nederlandse producties*	70	84	94	98	103

Bron: Gegevens 2007 t/m 2010 o.b.v. Filmfonds (2008 t/m 2011; tabel 1, 3 en 6); Gegevens 2011 eigen opgaaf Filmfonds; * = Korte, animatie- en experimentele films betreft alleen de door het Filmfonds gesubsidieerde producties

2.4 Capaciteit en investeringen

Tussen 2002 en 2007 daalde het aantal stoelen in bioscopen en filmtheaters met bijna 3.600 stoelen naar 106.100 in 2007 (zie Figuur 2.8). Na 2007 nam het aantal stoelen toe naar 120.200 stoelen in 2011. Ruim 90 % van deze stoelen bevindt zich in bioscopen en de overige 10 % in filmtheaters.

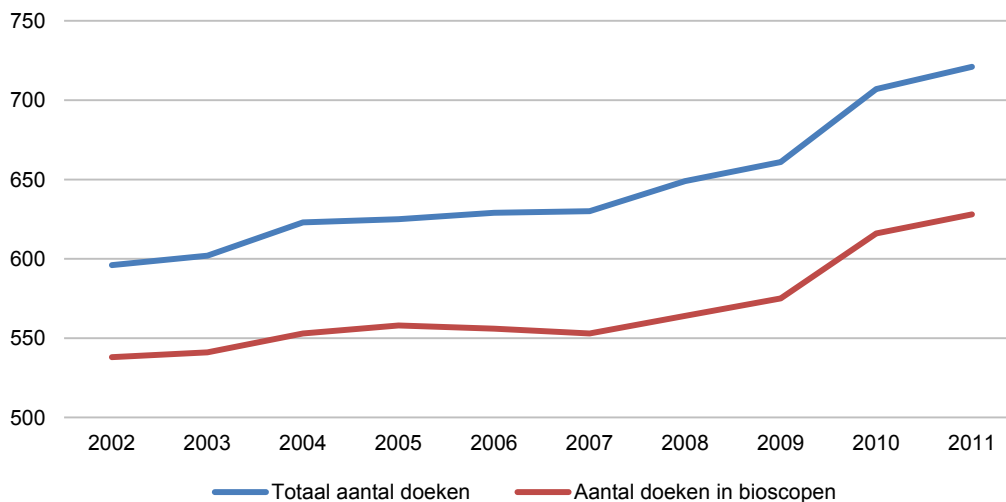
Figuur 2.8 Het aantal stoelen in bioscopen en filmtheaters vanaf 2007 in stijgende lijn

Bron: Jaarverslag NVB/NVF 2011

Figuur 2.9 laat zien dat het totaal aantal doeken in bioscopen en filmtheaters tussen 2002 en 2011 ieder jaar toenam. In 2011 waren er 721 doeken. Na een aanvankelijke groei van 538 doeken in 2002 naar 558 doeken in 2005, daalde het aantal doeken in bioscopen licht tussen 2005 en 2007, naar het niveau van 2004, om vervolgens weer op te klimmen naar 628 doeken in 2011.

Figuur 2.9 Aantal doeken toegenomen tussen 2002 en 2011

Bron: Jaarverslag NVB/NVF 2011

Per saldo werden tussen 2002 en 2011 10.000 stoelen en 125 schermen bijgeplaatst. Dit vertegenwoordigt een investering van circa 100 miljoen euro.²⁵ Daarnaast investeerden bioscoopexploitanten en distributeurs via het digitaliseringsproject *Cinema Digitaal* in twee jaar tijd 55 miljoen euro in digitale bioscoopvertoning.²⁶ Hiermee is Nederland, na Noorwegen en Luxemburg, het derde land ter wereld dat geheel is gedigitaliseerd en waar films in bioscopen en filmtheaters bijna alleen nog maar digitaal worden vertoond.²⁷

2.5 Productievolume en financiering

Het productievolume van Nederlandse speelfilms die in 2011 zijn geproduceerd en overige filmproducties die in dat jaar zijn uitgebracht c.q. uitgekomen (respectievelijke documentaires en animatie-, korte en experimentele films) bedragen in totaal € 107,5 miljoen. Het gaat hierbij zowel om films die een ondersteuning ontvingen van het Filmfonds als om films die deze ondersteuning niet ontvingen. Ook zijn in het totale productievolume internationale coproducties meegenomen. Het grootste deel van de kosten wordt gemaakt bij de productie van speelfilms.

²⁵ Uitgaande van een totale investering van € 10.000 per bioscoopstoel (opgaaf NVB).

²⁶ Opgaaf NVB/Cinema Digitaal.

²⁷ Zie <http://bit.ly/QoD7PZ> (Holland Film Nieuws, 'Digitalisering Nederland afgerond').

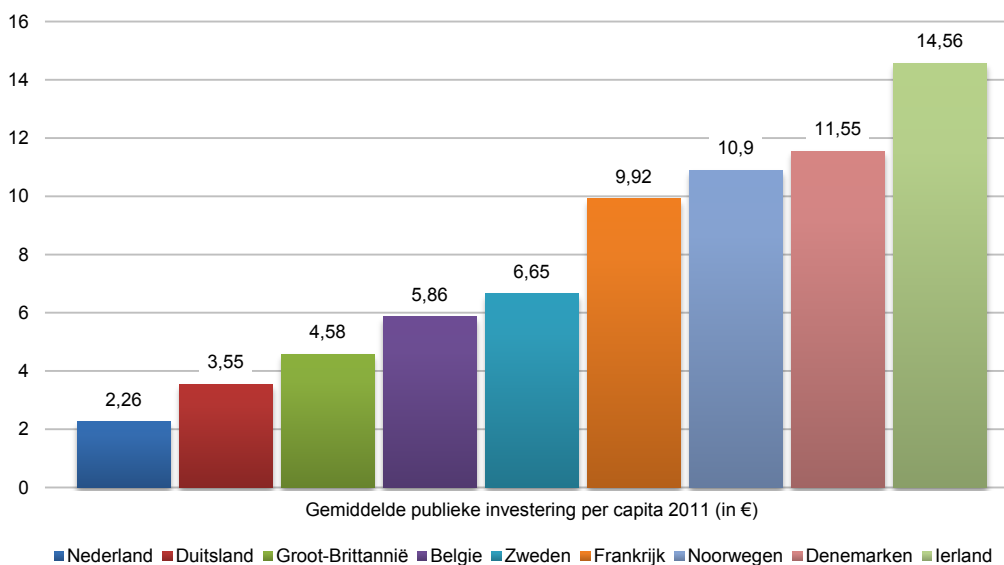
Tabel 2.5 Stijgend productievolume Nederlandse films (mln. €)

	2007	2008	2009	2010	2011
Speelfilms	66,7	89,3	66,5	96,6	96,9
Documentaire**, animatie*, kort* en experimenteel*	5,4	8,2	6,7	10,1	10,6
Totaal	72,1	97,5	73,2	106,7	107,5

Bron: Gegevens speelfilms 2007 t/m 2010 o.b.v. Filmfonds (2011, pp. 10-11); Gegevens overige filmproducties 2007 t/m 2010 Filmfonds (2008 t/m 2011); Gegevens 2011 eigen opgave Filmfonds; * = Alleen Filmfonds gesubsidieerde producties; ** = Exclusief onafhankelijke producties waarvan het productievolume onbekend is

De productiekosten worden voor een deel betaald uit publieke middelen. Deze omvatten subsidies en eventuele belastingvoordelen. In 2011 werd per Nederlander € 2,26 aan publieke middelen geïnvesteerd in de Nederlandse filmproductie. Dit is laag in vergelijking met andere Europese landen, zoals blijkt uit Figuur 2.10. Zo werd in Ierland gemiddeld € 14,56 per inwoner aan publieke gelden geïnvesteerd in film.

Figuur 2.10 Gemiddelde publieke investering per Nederlander internationaal gezien laag

Bron: Filmfonds (2012)

Zoals Tabel 2.6 laat zien, wordt de Nederlandse film (inclusief internationale coproducties) met verschillende geldstromen gefinancierd. Het Filmfonds investeerde in totaal ruim € 28 miljoen in films die in 2011 werden uitgebracht, waarvan bijna 90 % in speelfilms. In totaal wordt ongeveer één derde van de productiekosten van Filmfondsproducties gefinancierd door het Filmfonds.

Daarnaast zijn er andere financiers, namelijk (co)producenten (12 % van de financiering van Filmfondsproducties), distributeurs (7 %), overige binnenlandse particuliere investeerders (9 %) en (semi)publieke investeerders zoals fondsen, de overheid en omroepen (19 %). Tabel 2.6 laat zien dat buitenlandse bronnen in 2011 bijna € 14,5 miljoen investeerden in Filmfondsproducties, wat neerkomt op 18 % van het productiebudget.

Van producties die geen ondersteuning van het Filmfonds ontvingen, de zogenoemde *onafhankelijke producties*, is niet bekend welke financiers bij de productie betrokken waren. Er is verondersteld dat de totale investeringen van onafhankelijke producties gelijk is aan het totale productiebudget van deze films (inclusief *minority* coproducties).

Tabel 2.6 Investeringen in filmproducties die in 2011 werden uitgebracht ($\times \text{€ } 1.000$)

	Speelfilm	Overig	Totaal
Filmfondsproducties, waarvan:	72.102	9.025	81.127
<i>Financiering door Filmfonds, waarvan:</i>	25.013	3.277	28.290
Filmfonds	11.607	3.277	14.883
Suppletierегeling Filmfonds	13.407		13.407
<i>Overige binnenlandse financiers, waarvan:</i>	33.401	5.029	38.431
Coproducenten	2.679	457	3.136
Producenten	6.088	416	6.504
Diversen (niet risicodragend) *	764	906	1.671
Distributiegаrantie	5.892	9	5.902
TV-geld (CoBo, Mediafonds, omroep)	10.127	2.919	13.046
Rotterdam Mediafonds	329	321	650
Abraham Tuschinskifonds	418		418
Particuliere investeerders	7.104		7.104
<i>Buitenlandse financiers, waarvan:</i>	13.687	719	14.406
Coproducenten buitenland		102	102
Fondsen buitenland	8.494	618	9.111
Overig buitenland	1.701		1.701
Particuliere investeringen buitenland	3.493		3.493
Onafhankelijke filmproducties	21.452	273	21.725
Totaal financiering Nederlandse filmproducties	93.554	9.298	102.852

Bron: Filmfonds; * = Het gaat hier om bijdragen van overige overheid/ideële fondsen/giften/sponsoring (*in casu* bedragen die niet hoeven worden terugbetaald uit inkomsten)

Door belastingvoordelen voor filmmakers in ons omringende landen – en door het ontbreken van een dergelijke fiscale faciliteit in Nederland – verdwijnt een deel van de Nederlandse productiebudgetten naar het buitenland. Box 2.1 wijdt verder uit over het fenomeen *tax shelters*. Van Filmfondsproducties is bekend hoeveel belastingvoordeel in het buitenland wordt opgehaald, echter, niet hoeveel productiekosten in het buitenland zijn gemaakt om dit bedrag te incasseren. Er is dus onvolledig zicht op de weglek van productiebudgetten als gevolg van fiscale concurrentie tussen landen.

Box 2.1 Besteding van productiebudgetten in het buitenland

De bedragen die het Filmfonds investeert in film, moeten in Nederland worden besteed. Deze middelen zijn 'geormerkt' en kunnen dus niet weglekken naar het buitenland. Dit laat onverlet dat een deel van de productiebudgetten van Nederlandse films (ook van Filmfondsproducties) in het buitenland wordt gespendeerd.

Een aantal Europese landen kent fiscale voordelen voor filmmakers. Onder andere België, Luxemburg, Ierland en Groot-Brittannië hebben fiscale maatregelen geïntroduceerd om de investeringen van buitenlandse partijen in de filmproductie te bevorderen door een *tax credit* ofwel korting op de belastingafdracht, gekoppeld aan een bestedingsverplichting in deze landen.²⁸ Hierdoor ontstaan zogeheten *tax shelters*.

Zo geeft België financiële steun aan filmmakers onder de voorwaarde dat 150 procent van dat bedrag in België aan de productie van film wordt uitgegeven.²⁹ Frankrijk, Duitsland, Polen en Zweden gebruiken een heffingsmodel waarbij op basis van vastgestelde percentages heffingen worden geïnd op de exploitatie omzet van films.³⁰

Voor de Filmfonds ondersteunde producties is bekend hoe groot het in het buitenland ontvangen belastingvoordeel per film is. Van de in 2011 uitgebrachte speelfilms ontvingen 8 een totaal belastingvoordeel van € 2.186.000 (opgaaf Filmfonds). Hoeveel productiekosten in het buitenland zijn gemaakt om dit bedrag te incasseren, is echter onduidelijk. De verschillende fiscale regelingen kennen elk andere uitwerkingen, hoogtes en voorwaarden, zodat er geen uniforme aanname gedaan kan worden over de productiekosten die schuilgaan achter het opgestreken belastingvoordeel.³¹ Daarnaast zullen er ook productiekosten in het buitenland worden gemaakt waarover geen belastingvoordeel wordt ontvangen.³² Aanvullend veldonderzoek is vereist om weglek van Nederlandse productiebudgetten te kwantificeren.

²⁸ Brief d.d. 6 juli 2012 van Ministerie OCW betreffende alternatieve financiering filmproductie.

²⁹ Zie <http://bit.ly/StcPLY> (Cineuropa, 'Tax Shelter and Tax Credit Systems in Europe').

³⁰ Brief d.d. 6 juli 2012 van Ministerie OCW betreffende alternatieve financiering filmproductie.

³¹ Zie <http://bit.ly/StcPLY> (Cineuropa, 'Tax Shelter and Tax Credit Systems in Europe').

³² Stel dat een buitenlands belastingvoordeel is gemaximeerd op een bedrag dat neerkomt op 90 % van de post-productiekosten van een film, dan is het twijfelachtig dat de overige 10 % van post-productie in Nederland wordt uitgevoerd.

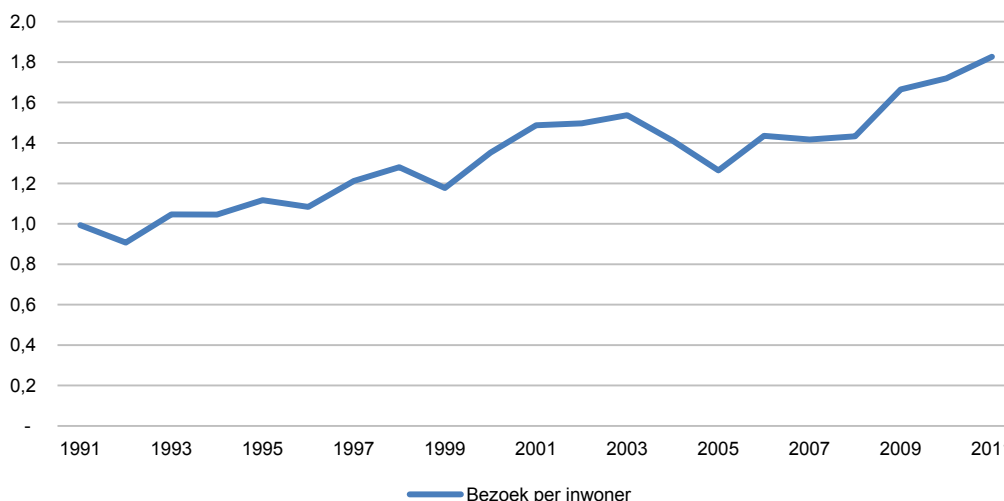
3 Vraagzijde

Het filmbezoek per inwoner in Nederland is tussen 1991 en 2011 toegenomen en heeft geleid tot een verhoging van de omzet. Een sterke positie van de nationale film lijkt hieraan te hebben bijgedragen. Uit internationale data blijkt dat er een positief verband is tussen het aanbod van nationale films en bioscoopbezoek per hoofd van de bevolking.

3.1 Afzet

Het bezoek aan bioscoop en filmtheaters in Nederland is over de jaren toegenomen, zoals te zien is in Figuur 3.1. Ging de Nederlander in 1991 gemiddeld 1 keer per jaar naar de film, in 2011 is dit gestegen tot bijna 2 keer per jaar.

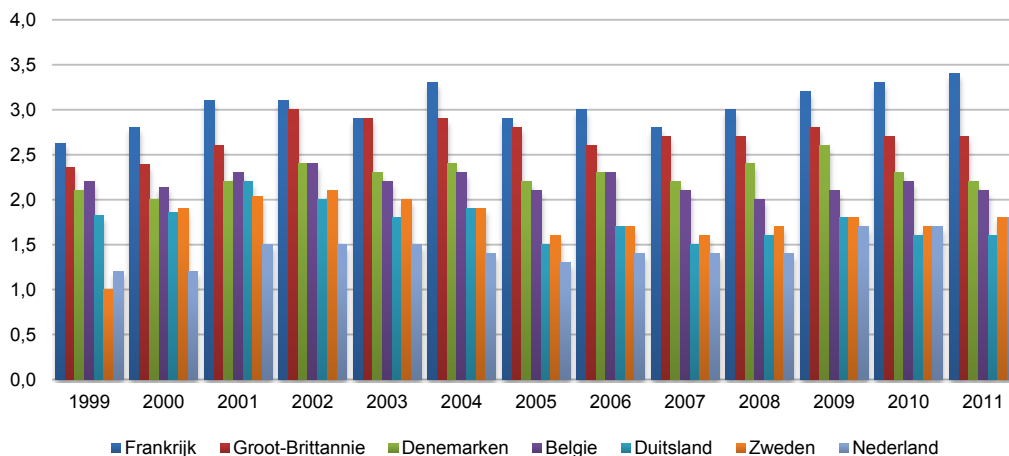
Figuur 3.1 Nederlander gaat steeds vaker naar de film

Bron: Jaarverslagen NFC 2000 t/m 2003; Jaarverslagen NVB/NVF 2004 t/m 2011

Het filmbezoek per inwoner in Nederland blijkt in vergelijking met andere landen echter laag (zie Figuur 3.2). Van 2000 tot 2009 lag het bezoek per inwoner in Nederland zelfs beneden dat van andere Europese landen. Vanaf 2008 is het aantal filmbezoeken per inwoner in Nederland gestegen en sinds 2010 ligt het net iets boven het bezoek per inwoner in Duitsland en gelijk met dat in Zweden.

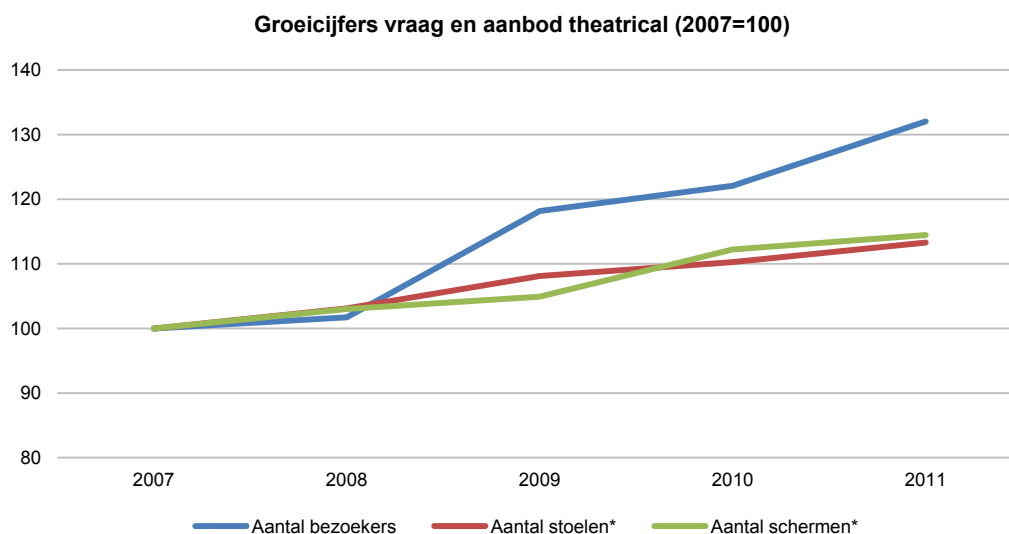
Figuur 3.2 Filmbezoek per inwoner het hoogst in Frankrijk

Bron: Focus 2000 t/m 2011 Observatoire Européen de l'Audiovisuel

Figuur 3.3 legt de ontwikkeling van het aantal bioscoopbezoekers in de laatste 5 jaren naast de ontwikkeling van de capaciteit bij bioscopen en filmtheaters, gemeten in stoelen en schermen (zie ook paragraaf 2.4).

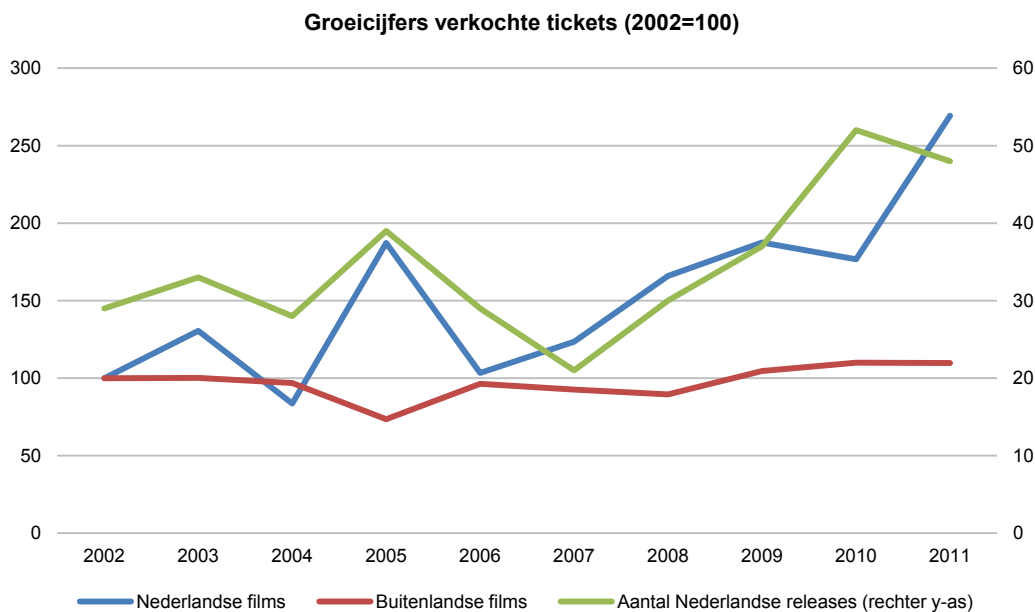
Figuur 3.3 Vraag en aanbod bioscopen en filmtheaters gaan hand-in-hand

Bron: Jaarverslagen NFC 2000 t/m 2003, jaarverslagen NVB/NVF 2004 t/m 2011; * = Inclusief filmtheaters

In de filmbranche leeft de opvatting dat een groter aanbod van Nederlandse film gepaard gaat met een hoger totaal bioscoopbezoek. Figuur 3.4 maakt duidelijk dat de groei van het aantal Nederlandse titels tot hoger bezoek aan Nederlandse films heeft geleid en dat dit niet ten koste is gegaan van het bezoek aan buitenlandse films. Bezoek aan Nederlandse films is met andere woorden merendeels *additioneel* en leidt dus per saldo tot een hoger bezoek per Nederlander.

Figuur 3.4 Groei ticketverkoop Nederlandse film gaat niet ten koste van aantal verkochte tickets buitenlandse films

Bron: Jaarverslagen NFC 2000 t/m 2003; Jaarverslagen NVB/NVF 2004 t/m 2011

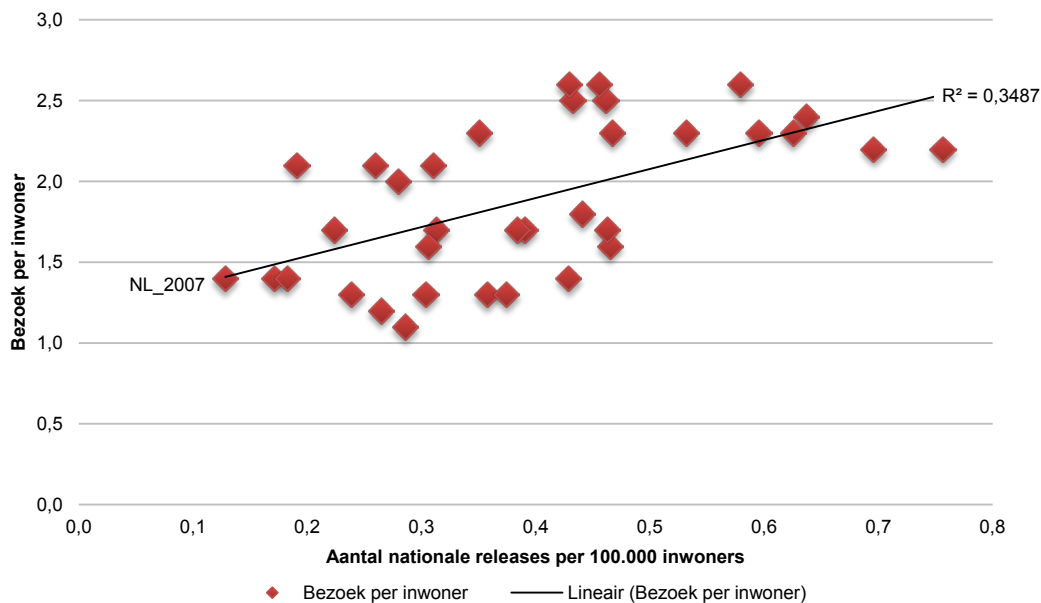
Om het verband tussen het aanbod van binnenlandse filmtitels en de hoogte van het totale bioscoopbezoek statistisch te toetsen, zijn gegevens over bezoekersaantallen en het aanbod van nationale films van 11 Europese landen geanalyseerd.³³ Vervolgens is een selectie gemaakt van zes landen met een vergelijkbaar afzetgebied van de nationale film (landen met een klein taalgebied).³⁴ Voor een periode van zes jaar (2005-2010) levert dit 35 waarnemingen op, weergegeven in het spreidingsdiagram in Figuur 3.5. Ieder van de 35 punten in deze figuur geeft informatie over de hoogte van het bezoek per inwoner en de hoogte van het aanbod aan nationale films, gemeten als aantal nationale *releases* per 100.000 inwoners.³⁵ Zo geeft het punt met label 'NL_2007' aan dat in 2007 het bezoek per Nederlander 1,4 bedroeg en het aantal Nederlandse *releases* per 100.000 inwoners 0,13 was.

³³ Te weten België, Duitsland, Denemarken, Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Nederland, Noorwegen, Spanje en Zweden.

³⁴ Naast Nederland zijn dit België, Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden. De marktaandeelen nationale film hebben alleen betrekking op vertoning van lange speelfilms (*feature films*).

³⁵ Door het bezoek en het aantal nationale *releases* per capita uit te drukken, wordt gecorrigeerd voor mogelijk versturende effecten van bevolkingsgroei en worden landen van verschillende omvang onderling vergelijkbaar gemaakt.

Figuur 3.5 Positief verband tussen het aanbod aan nationale films en het totale bioscoopbezoek (2005-2010, N=35)

Bron: EAO (2011, pp. 24-27); Focus 2000 t/m 2010 Observatoire Européen de l'Audiovisuel; Filmfonds; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

De positieve samenhang tussen het aanbod van nationale films en bezoekersaantallen, weergegeven met de zwarte lijn in Figuur 3.5, is statistisch significant.³⁶ Een groter aanbod van nationale films gaat dus samen met een hoger bioscoopbezoek per inwoner.³⁷

Figuur A.1 en Figuur A.2 in Bijlage A.2 geven nadere toelichting bij dit verband. Figuur A.1 maakt duidelijk dat een groter aantal nationale *releases* samengaat met een toename van het bezoek aan nationale *releases* (het verband in Figuur A.1 is statistisch significant³⁸), terwijl uit Figuur A.2 blijkt dat dit extra bezoek niet ten koste gaat van het bezoek aan *internationale releases* (het verband in Figuur A.2 is *niet* statistisch significant³⁹). Per saldo gaat een groter aanbod van binnenlandse titels dus gepaard met een hoger totaalbezoek.

³⁶ De *Pearson* correlatiecoëfficiënt is 0,5905 en de p-waarde 0,0002. De correlatiecoëfficiënt kan liggen tussen -1 en 1 en geeft aan hoe sterk het verband is tussen het aanbod per 100.000 inwoners en bezoek. Een correlatiecoëfficiënt van 0 betekent dat er geen verband is, een positieve correlatiecoëfficiënt (groter dan 0), betekent dat een groter aanbod per 100.000 inwoners samengaat met een hoger bezoek per inwoner. Een negatieve correlatiecoëfficiënt betekent dat een groter aanbod per 100.000 inwoners samengaat met een lager bezoek per inwoner. Hoe dichter de correlatiecoëfficiënt bij 1 of -1 zit, dus hoe verder van 0 af zit, hoe sterker het verband. De p-waarde geeft aan of het verband statistisch significant is. Een p-waarde kleiner dan 0,05 duidt op een significant verband met een betrouwbaarheidsinterval van 95 %.

³⁷ Merk op dat correlatie nog geen oorzaak-gevolgrelatie (causaliteit) aantoont. Voor het vaststellen van causale verbanden is het onder meer nodig om covariantie en volgtijdelijkheid te bewijzen en alternatieve verklaringen uit te sluiten (Cooper & Schindler, 2003, p. 166)

³⁸ De *Pearson* correlatiecoëfficiënt is 0,8553 en de p-waarde 0,0000.

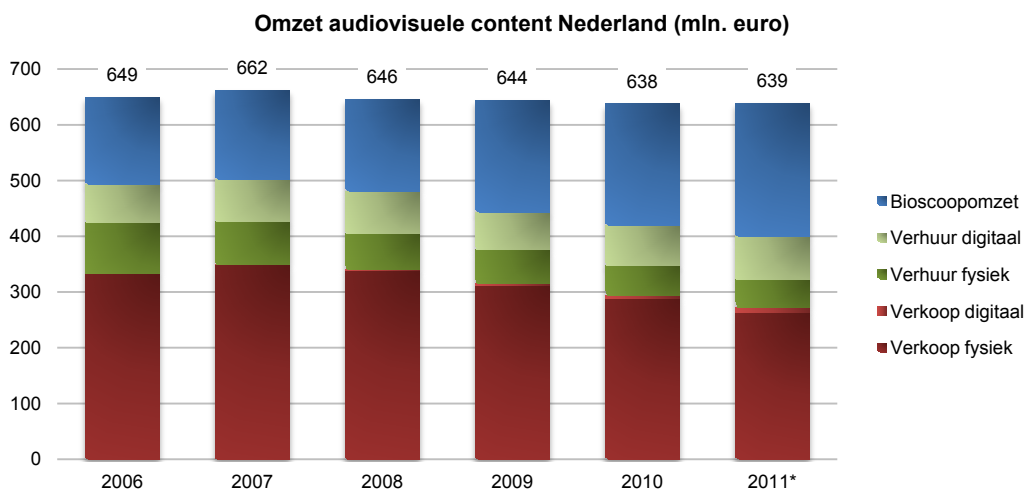
³⁹ De *Pearson* correlatiecoëfficiënt is 0,1480 en de p-waarde 0,3889.

3.2 Omzet

De Nederlandse film genereert inkomsten via de recette van bioscopen en filmtheaters, de zogenoemde *theatrical* markt, en via de *non-theatrical* markt. Onder laatstgenoemde vallen onder meer verkoop en verhuur van dvd's en blu-ray's en de opbrengsten uit *video-on-demand* (VoD).

Het meerjarenoverzicht uit de *Entertainment & Media Outlook* van PwC in Figuur 3.6 toont aan dat de totaalomzet uit audiovisuele content in Nederland vrij constant is, maar dat de verhoudingen tussen marktsegmenten dynamisch zijn. Zo is de bruto recette van bioscopen inmiddels goed voor 40 % van de totaalomzet, waar dat in 2006 nog een kwart was. Binnen de segmenten verkoop en (met name) verhuur is de opmars van digitale *formats* (downloads, VoD, *pay-per-view* en internetvideodiensten) zichtbaar. Inmiddels is het merendeel van de verhuurinkomsten (60 %) afkomstig uit digitale verhuur.

Figuur 3.6 Nederlandse AV-markt: stabiele totaalomzet, veranderend aandeel marktsegmenten

Bron: PwC (2011, p. 22); * = Omzet verkoop fysiek en bioscopen 2011 o.b.v. NVPI- en NVB-cijfers

Tabel 3.1 toont de inkomsten van Nederlandse filmproducties in de bovengenoemde segmenten tussen 2007 en 2011. De bedragen in de tabel zijn gebaseerd op berekeningen en aannames over het aandeel Nederlandse film in verhuur van dvd/blu-ray en het aandeel Nederlandse film in VoD. De berekeningen en aannames zijn nader toegelicht in Bijlage A.1 (zie Tabel A.1 en Tabel A.2).

De totale inkomsten bedroegen in 2011 naar schatting 92,2 miljoen euro. Dit bedrag is een onderschatting omdat de *theatrical*-omzet enkel betrekking heeft op ticketverkoop en de overige inkomsten, bijvoorbeeld uit bioscoopreclame, horeca en reserveringskosten bij bioscoopvertoningen, niet bekend zijn.⁴⁰ Hetzelfde geldt voor de inkomsten uit televisiereclame en uit auteursrechten, de inkomsten uit *in-flight* en *in-room* vertoning en de internationale opbrengsten van Nederlandse films binnen zowel de *theatrical* als de *non-theatrical* markt.

⁴⁰ In het bijzonder het deel daarvan dat kan worden toegerekend aan Nederlandse films.

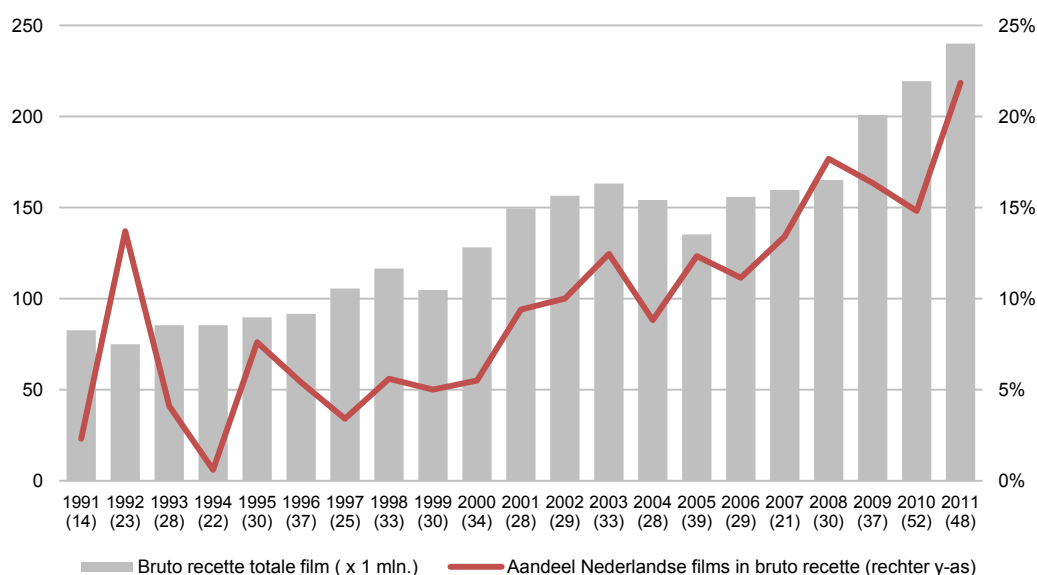
Tabel 3.1 Inkomsten uit Nederlandse filmproducties gestegen tussen 2008 en 2011 (mln. €)

	2008	2009	2010	2011
Theatrical	29,2	32,8	32,5	52,4
Non-theatrical	36,0	32,6	31,7	39,8
Totaal	65,2	65,4	64,2	92,2

Bron: Jaarverslag NVB/NVF 2011; NVF (2011); Stichting Filmonderzoek (2011); Filmfonds; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

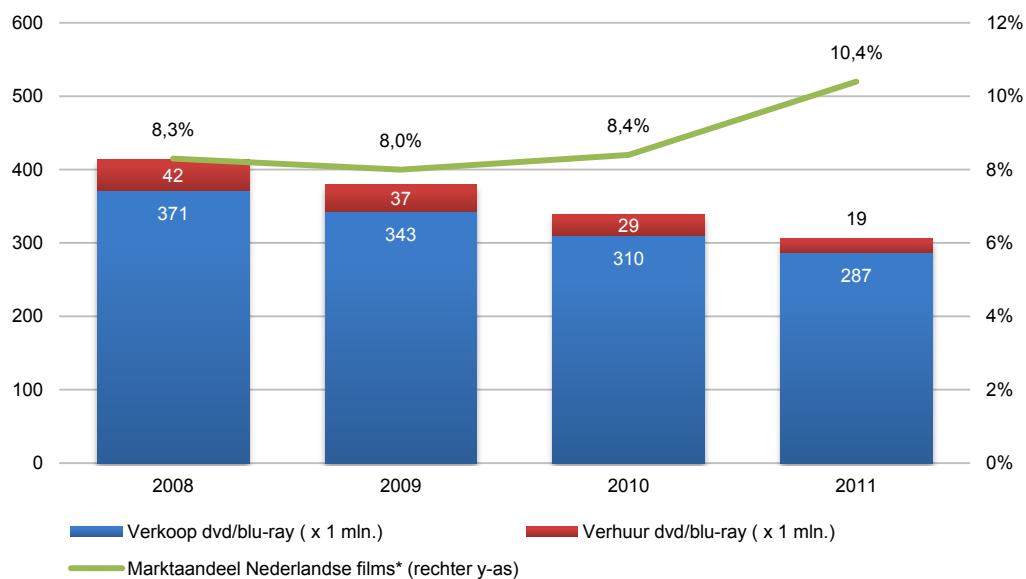
Figuur 3.7 maakt duidelijk dat Nederlandse filmproducties anno 2011 goed zijn voor 22 % van de bioscoopomzet. In de afgelopen 20 jaar is het omzetaandeel sterk gestegen. Ook in de verkoop en verhuur van dvd's en blu-rays – die zoals eerder opgemerkt onder druk staan – blijkt de Nederlandse film beter bestand tegen omzetskrimp, getuige het groeiende marktaandeel (Figuur 3.8).

Figuur 3.7 Toenemend belang Nederlandse film in de bruto recette*

Bron: Jaarverslagen NVB/NVF 2001 t/m 2012; * = Tussen haakjes het aantal uitgebrachte Nederlandse films

Figuur 3.8 *Non-theatrical* markt: dalende omzet, stijgend marktaandeel Nederlandse film

Bron: IVF Yearbook 2011; Filmfonds (2009 t/m 2011); Filmfonds; * = Aanname dat marktaandeel Nederlandse film in verhuur gelijk is aan marktaandeel verkoop

Filmdistributeurs ontvangen in Nederland gemiddeld 40 % van de netto-opbrengst (omzet minus 6 % BTW) van de kaartverkoop.⁴¹ De omzet van distributeurs die gegenereerd werd door de Nederlandse film was in 2011 derhalve krap € 20 miljoen. Ook halen distributeurs omzet uit de verkoop/verhuur van dvd en blu-ray en uit *merchandising*. Dit deel van de omzet kan niet worden berekend, omdat alleen omzetcijfers van retailers bekend zijn.

Een deel van de omzet van Nederlandse films, in het bijzonder de *non-theatrical* inkomsten, gaat verloren als gevolg van het downloaden en *streamen* uit ongeautoriseerde bron, beter bekend als *filesharing*. Box 3.1 gaat nader in op dit zogeheten substitutie-effect, waarbij de slotsom is dat de huidige stand van onderzoek op dit gebied geen betrouwbare schattingen van de omzetzerving toestaat.

⁴¹ Bron: MaccsBox, de gezamenlijke database van NVB/NVF.

Box 3.1 Omzetzendering als gevolg van ongeautoriseerd downloaden⁴²

Uit het onderzoek van Huygen *et al.* (2009) bleek dat 7,3 miljoen Nederlanders weleens een film op dvd kochten en dat 1,4 miljoen mensen onbetaald films downloaden. Van die laatste groep kocht 61 % ook weleens betaald films, terwijl van degenen die nooit onbetaald downloaden 57 % dat deed (Huygen *et al.*, 2009, p. 73).

In hoeverre gaat dit downloadgedrag ten koste van de omzet voor de audiovisuele sector? Onderzoeksbureau *Considerati* merkt op dat empirische gegevens over inkomstendering in de filmindustrie als gevolg van dit zogenoemde ‘substitutie-effect’ schaars zijn, zeker in vergelijking tot de data over substitutie bij muziek (Schermer & Wubben, 2011, p. 69). De acht studies die *Considerati* vervolgens beknopt beschrijft, geven in de meeste gevallen blijk van een negatief effect van downloaden uit illegale bron op legale verkoop. In sommige studies blijft het substitutie-effect beperkt tot *home entertainment video* en verhuur (en blijven bijvoorbeeld bioscopen buiten schot)⁴³, terwijl in andere studies ook het bioscoopbezoek te lijden heeft onder filmconsumptie uit illegale bron.⁴⁴ Ten slotte noemen de auteurs twee studies waarin geen significante uitkomsten werden gevonden.

Het beeld over omzetzendering als gevolg van *filesharing* van videobestanden is dus diffuus, zeker wanneer in ogenschouw wordt genomen dat de methodologische robuustheid van beschikbare studies in veel gevallen te wensen overlaat.⁴⁵ Het is zodoende niet mogelijk om een betrouwbare schatting te geven van het omzetverlies als gevolg van *filesharing*.

3.3 Toegevoegde waarde

Het verschil tussen waarde van geproduceerde goederen en diensten en de waarde van de in dat productieproces ge- of verbruikte goederen en diensten wordt *toegevoegde waarde* of *bruto marge* genoemd.⁴⁶ Het is een belangrijke maatstaf voor enerzijds hoeveel waarde iedere schakel van de bedrijfskolom (bijvoorbeeld producenten, distributeurs en bioscopen) toevoegt, en voor anderzijds de economische relevantie van de sector als geheel. Dit laatste betekent dat het totaal aan waarde dat in een sector wordt toegevoegd, wordt uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (BBP) of de totale bruto toegevoegde waarde (BTW).⁴⁷

In de nationale rekeningen van het CBS is de film- en televisiesector (SBI-code 59.1) ‘verstopt’ in een cluster van mediabedrijven, naast film- en televisieproducties bestaande uit uitgeverijen van lectuur en software (SBI-code 58), productie en uitgave van geluidsopnamen (SBI-code 59.2), en

⁴² Deze box is gebaseerd op Weda *et al.* (2012).

⁴³ Zie bijvoorbeeld Bounie, Bourreau, & Waelbroeck (2006) en Adermon & Liang (2010).

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld De Vany & Walls (2007), Rob & Waldfogel (2007) en Ipsos (2007).

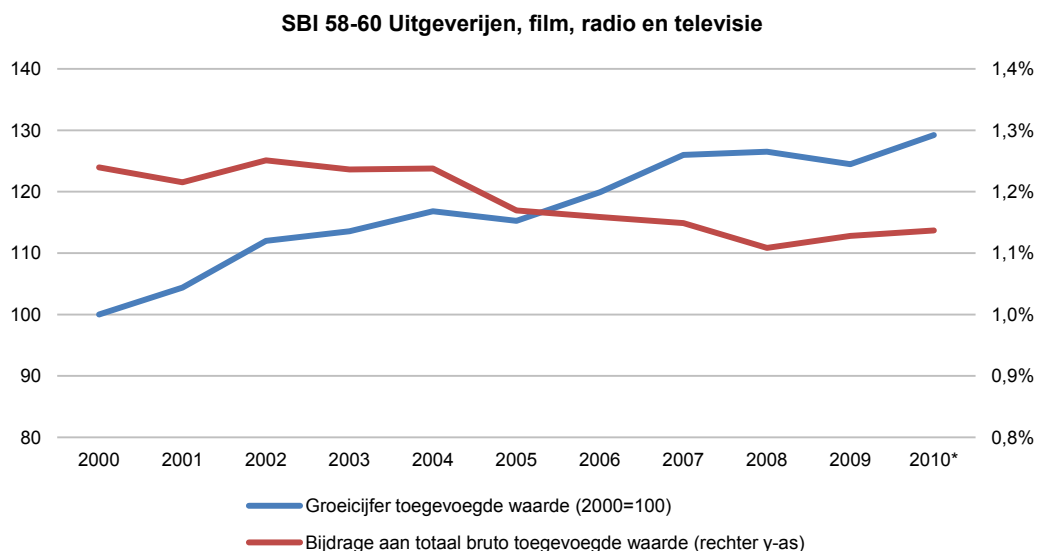
⁴⁵ Voorbeelden hiervan zijn niet-openbare data afkomstige van filmstudio’s (die vanzelfsprekend een duidelijk belang behartigen), insignificantie van of onduidelijkheid over de sterkte van statistische verbanden, beperkte onderzoeksscope en endogeniteitsbezwaren (Schermer & Wubben, 2011, p. 122).

⁴⁶ Meestal berekend als omzet minus de inkoopwaarde van ge-/verbruikte goederen/diensten (zogenoeten *intermediair verbruik*).

⁴⁷ De bruto toegevoegde waarde (BTW) tegen basisprijzen is gelijk aan het bruto binnenlands product minus belastingen op producten, plus subsidies op producten. Door het totaal van toegevoegde waarde in de Nederlandse filmsector te relateren aan het BBP of de BTW, ontstaat een beeld van de economische bijdrage van de sector.

radio- en televisieomroepen (SBI-code 60).⁴⁸ In het meest recente peiljaar (2010) droeg dit mediacluster ongeveer 6 miljard euro bij aan de binnenlandse economie, wat neerkomt op 1,14 % van de totale bruto toegevoegde waarde. Sinds 2000 is de procentuele bijdrage aan de economie teruggelopen (in 2000 bedroeg deze nog 1,24 %), terwijl de toegevoegde waarde in euro's gemeten met 30 procent toenam (Figuur 3.9).

Figuur 3.9 Mediasectoren: stijgende toegevoegde waarde maar relatief afnemende bijdrage aan de nationale economie

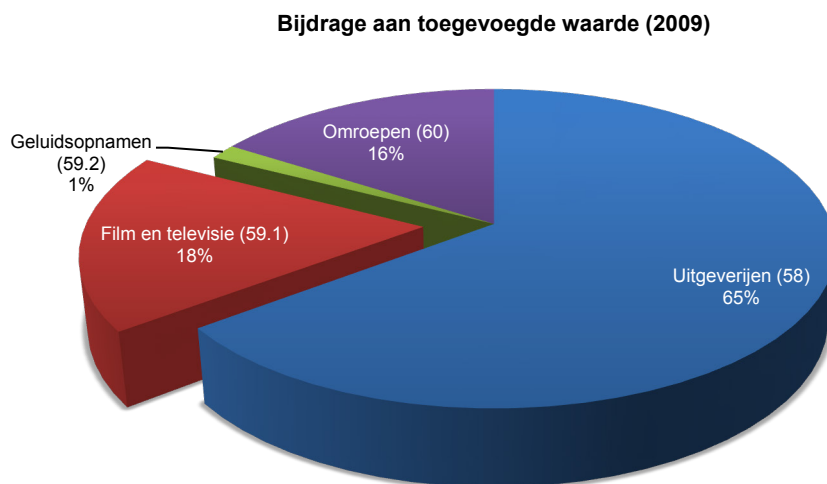

Bron: CBS *Statline*; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Het probleem van de CBS-cijfers is dat de filmsector slechts een beperkt aandeel heeft in het cluster van mediabedrijven: 80 % van de toegevoegde waarde van dit cluster komt toe aan uitgeverijen en omroepen (Figuur 3.10).

⁴⁸ CBS publiceert cijfers over toegevoegde waarde enkel in (groepen van) 2-digit-SBI-codes. Voor nadere uitsplitsing van sectoren is het noodzakelijk om gebruik te maken van CBS-microdata, zogeheten productiestatistieken (Leenheer, Bremer, & Theeuwes, 2008, p. 3). Dergelijke analyse past niet binnen de reikwijdte en doorlooptijd van deze *quicksan*.

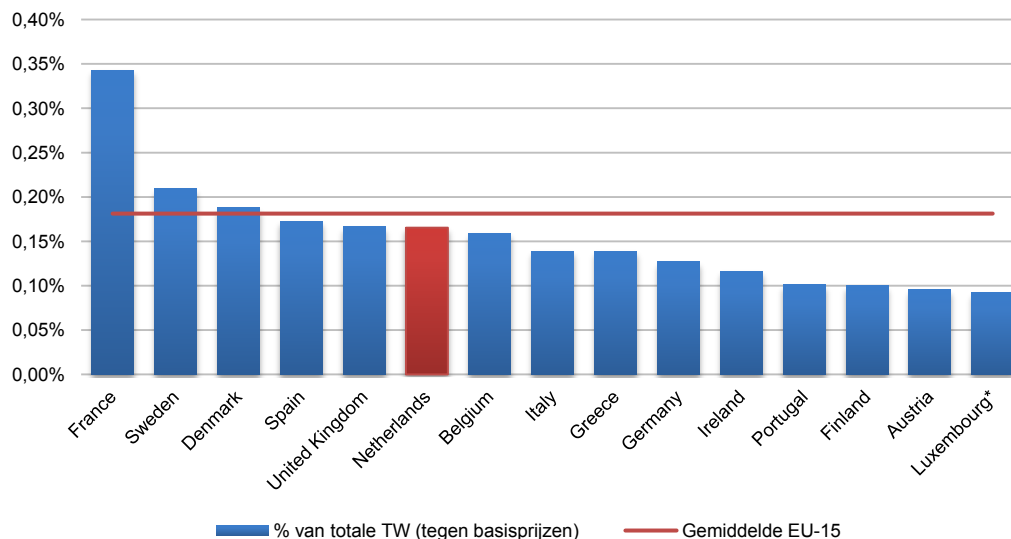
Figuur 3.10 CBS-cijfers over economische bijdrage hebben weinig zeggingskracht over filmsector

Bron: Eurostat Structural Business Statistics

Eurostat onderscheidt de Nederlandse film en televisie (sectorcode 59.1) *wel* in haar gegevens en becijfert dat film en televisie in 2009 een toegevoegde waarde had van € 845 miljoen, waarvan € 100 miljoen voor bioscopen en € 745 miljoen voor productie, facilitaire activiteiten en distributie.⁴⁹ Dit komt neer op 0,17 % van de totale bruto toegevoegde waarde, vergelijkbaar met landen als Spanje, het Verenigd Koninkrijk en België (Figuur 3.11).

Figuur 3.11 Bijdrage film- en televisiesector aan de nationale economie in de EU-15

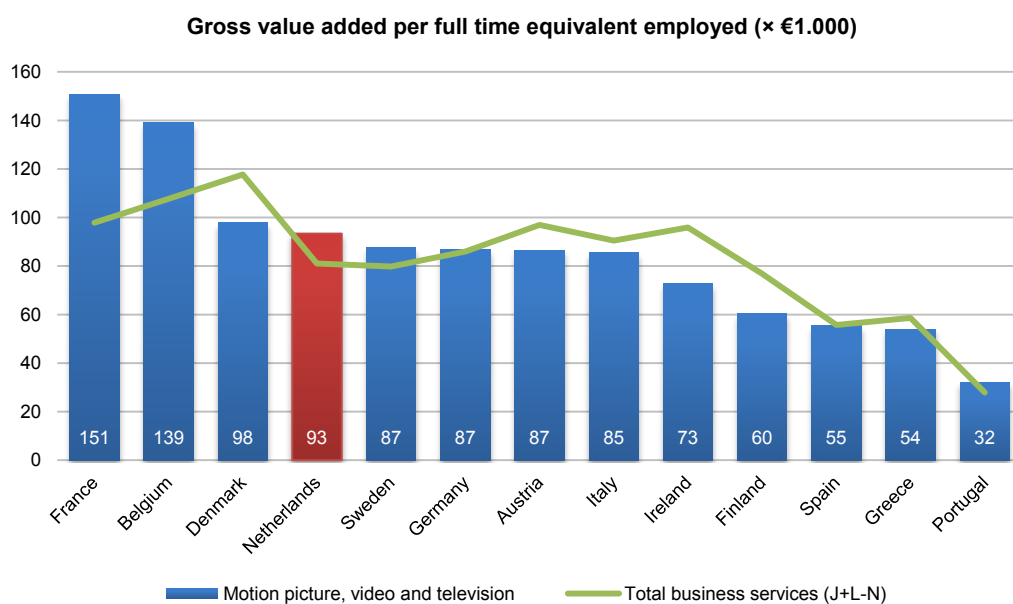

Bron: Eurostat; * = bruto toegevoegde waarde niet beschikbaar dus als % BBP

⁴⁹ Toegevoegde waarde tegen factorkosten. Eurostat publiceert geen afzonderlijke toegevoegde waarde van productie (59.11), facilitaire activiteiten (59.12) en distributie (59.13) vanwege betrouwbaarheidskwesties. Het meest recente meetjaar van Eurostat is 2009.

Arbeidsproductiviteit is de verhouding tussen economische output (in dit geval toegevoegde waarde) en de productiefactor arbeid. Oftewel: hoeveel toegevoegde waarde brengt iedere werkzame persoon in de filmsector voort? Figuur 3.12 maakt duidelijk dat Nederland met € 93.000 aan toegevoegde waarde per voltijdsbaan (fte) een vierde plaats inneemt tussen de 15 oorspronkelijke EU-lidstaten (EU-15).⁵⁰ Alleen in Frankrijk, België en Denemarken is de arbeidsproductiviteit hoger dan in Nederland. In Nederland verhoudt de arbeidsproductiviteit in de film- en televisiesector zich eveneens gunstig ten opzichte van de totale zakelijke dienstverlening, weergegeven met de groene lijn in Figuur 3.12.⁵¹

Figuur 3.12 Arbeidsproductiviteit film- en televisiesector in de EU-15* (2009)

Bron: Eurostat Structural Business Statistics; * = Data V.K. en Luxemburg niet beschikbaar

⁵⁰ De arbeidsproductiviteit op basis van voltijdsequivalenten (fte) houdt rekening met het aantal uur dat deze persoon per week werkt (de deeltijdfactor) maar niet met de inzet van onbetaalde arbeidskrachten, die in Nederland zoals eerder opgemerkt hoog is (Figuur 2.5). De gunstige positie van Nederland in Figuur 3.12 is met andere woorden deels te danken aan het relatief grote aantal onbetaalde krachten.

⁵¹ Exclusief financiële instellingen (K).

Literatuur

- Adermon, A., & Liang, C. Y. (2010). *Piracy, Music, and Movies: A Natural Experiment*. Stockholm: Research Institute of Industrial Economics (IFN).
- Berden, C., Dosker, R., Risseuw, P., & Willebrands, D. (2010). *Markt en hiërarchie: Kosten en baten van het auteursrecht*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Bounie, D., Bourreau, M., & Waelbroeck, P. (2006). Piracy and the Demand for Films: Analysis of Piracy Behavior in French Universities. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, 3(2), 15-27.
- Cooper, D. R., & Schindler, P. S. (2003). *Business Research Methods 8th Edition*. New York, NY: McGraw-Hill/Irwin.
- De Vany, A., & Walls, W. (2007). Estimating the Effects of Movie Piracy on Box-office Revenue. *Review of Industrial Organization*, 30(4), 291-301.
- EAO. (2011). *Yearbook 2011: Film, Television and Video in Europe, Vol. 3, Film and home video, European*. Straatsburg: European Audiovisual Observatory.
- Filmfonds. (2011). *Film facts and figures of The Netherlands (Filmfeiten en cijfers september 2011)*. Amsterdam: Het Nederlands Filmfonds.
- Huygen, A., Rutten, P., Huveneers, S., Limonard, S., Poort, J., Leenheer, J., et al. (2009). *Ups and downs: Economische en culturele gevolgen van file sharing voor muziek, film en games*. Delft / Amsterdam: TNO / SEO Economisch Onderzoek.
- IFTA. (2012). *Benelux VOD Analysis First Half 2012*. Los Angeles: Independent Film and Television Alliance.
- Ipsos. (2007). *Digital & Physical Piracy in GB*. London: British Film Institute.
- Leenheer, J., Bremer, S., & Theeuwes, J. (2008). *De economische omvang van het auteursrecht in Nederland: Een studie op basis van de WIPO-Guide*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- LISA. (2011). *LISA-handboek versie juni 2011: Definities, protocollen en achtergronden van LISA*. Enschede: Stichting LISA.
- NVF. (2011). *Gids van de Nederlandse filmdistributie 2011*. Amsterdam: Nederlandse Vereniging van Filmdistributeurs (NVF).
- Oxford Economics. (2010). *The Economic Impact of the UK Film Industry*. Oxford: Oxford Economics.

- PwC. (2011). Filmed Entertainment (Section 1). In *Entertainment & Media Outlook for the Netherlands 2011-2015*. Amsterdam: PricewaterhouseCoopers.
- Rob, R., & Waldfogel, J. (2007). Piracy on the Silver Screen. *The Journal of Industrial Economics*, 55(3), 379-395.
- Schermer, B. W., & Wubben, M. (2011). *Feiten om te delen: Digitale contentdistributie in Nederland*. Amsterdam: Considerati.
- Stichting Filmonderzoek. (2011). *Quickscan economische kerncijfers Nederlandse filmsector en filmproductie 2010*. Utrecht: Stichting Filmonderzoek.
- Vinck, S. D., & Lindmark, S. (2012). *Statistical, Ecosystems and Competitiveness Analysis of the Media and Content Industries: The Film Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Weda, J., Noll, R. v. d., Akker, I., Poort, J., Gompel, S. v., & Leenheer, J. (2012). *Digitale drempels: Knelpunten voor legaal digitaal aanbod in de creatieve industrie*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Wils, J., & Ziegelaar, A. (2005). *Sectoronderzoek film en televisie: Eindrapport*. Leiden: Research voor Beleid.

Bijlage A Achtergrondinformatie

Bijlage A.1 Specificatie omzetberekening

De *theatrical* inkomsten van de Nederlandse filmproducties staan in Tabel A.1. Deze zijn berekend door de bruto recette te vermenigvuldigen met het aandeel dat op het conto van de Nederlandse film komt.

Tabel A.1 Bioscooprecette van Nederlandse films stijgt (bedragen in mln. €)

	2007	2008	2009	2010	2011
Bruto recette	159,7	165,1	200,9	219,4	240,0
Aandeel Nederlandse films (in % Bruto recette)	13,4%	17,7%	16,4%	14,8%	21,9%
Bruto recette Nederlandse films	21,4	29,2	32,8	32,5	52,4

Bron: Jaarverslag NVB/NVF 2011 en berekening SEO Economisch Onderzoek

Tabel A.2 toont de *non-theatrical* inkomsten van de Nederlandse filmproducties. De totale omzet uit verkoop en verhuur van dvd/blu-ray en de omzet uit *video-on-demand* en *pay-per-view* zijn vermenigvuldigd met de marktaandelen van de Nederlandse film in deze segmenten. Voor het huursegment is dit marktaandeel onbekend, daarom is het gelijk verondersteld aan de marktaandelen in het koopsegment. Het marktaandeel van de Nederlandse film in VoD is gebaseerd op de inschatting die voor 2010 is gemaakt in de 'Quickscan economische kerncijfers Nederlandse filmsector en filmproductie 2010' (Stichting Filmonderzoek, 2011).

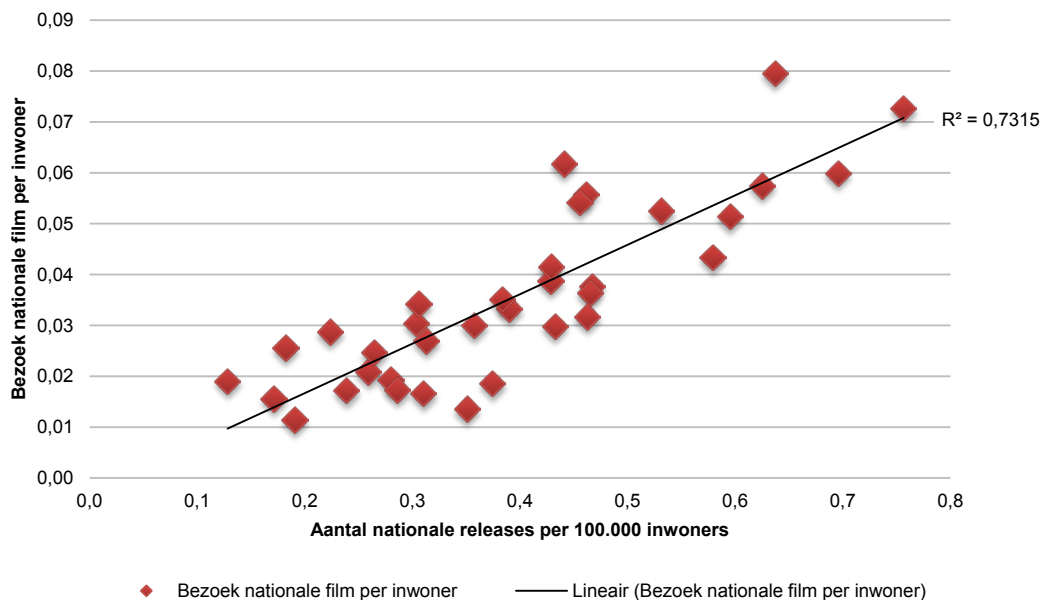
Tabel A.2 *Non-theatrical* inkomsten van Nederlandse film nemen toe (bedragen in mln. €)

	2008	2009	2010	2011
Omzet dvd/blu-ray verkoop	371,4	342,5	309,6	287,0
Marktaandeel NL film in dvd/blu-ray verkoop	8,3%	8,0%	8,4%	10,4%
Omzet dvd/blu-ray verkoop Nederlandse film	30,8	27,4	26,0	29,8
Omzet dvd/blu-ray verhuur	42,3	36,9	29,4	19,0
Marktaandeel NL film in dvd/blu-ray verhuur	8,3%*	8,0%*	8,4%*	10,4%*
Omzet dvd/blu-ray verhuur Nederlandse film	3,5	3,0	2,5	2,0
Omzet Video on Demand/ pay-per-view	11,0	15,1	21,5	53,0
Marktaandeel NL film in VoD/ PPV	15%***	15%***	15%**	15%***
Omzet VoD/ PPV Nederlandse film	1,7	2,3	3,2	8,0
Totaal non-theatrical Nederlandse film	36,0	32,6	31,7	39,8

Bron: IVF Yearbook 2011; Filmfonds (2009 t/m 2011); IFTA (2012); * = Aanname dat marktaandeel NL film in dvd/blu-ray verhuur gelijk is aan verkoop; ** Stichting Filmonderzoek (2011); *** = Aanname SEO Economisch Onderzoek

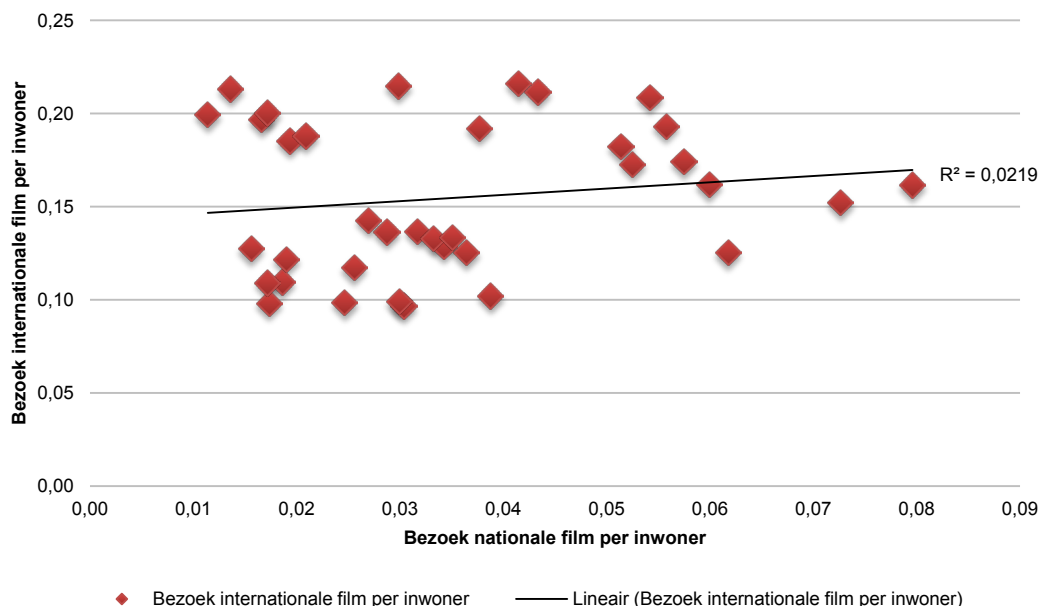
Bijlage A.2 Relatie tussen filmaanbod en -bezoek

Figuur A.1 Sterk positief verband tussen aanbod en vraag nationale films (2005-2010, N=35)

Bron: EAO (2011, pp. 24-27 & 55-59); Focus 2000 t/m 2010 Observatoire Européen de l'Audiovisuel; Filmfonds; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur A.2 Bezoek aan nationale releases heeft geen invloed op bezoek aan internationale releases (2005-2010, N=36)

Bron: EAO (2011, pp. 24-27 & 55-59); Focus 2000 t/m 2010 Observatoire Européen de l'Audiovisuel; Filmfonds; Bewerking SEO Economisch Onderzoek

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl